

Mi volt az oka?

Sági Norberta interjúi

„...néha szeretnénk egy görbe vonalat látni”¹

– *Mi volt a lakóhelyváltás oka?*

– Magyarországról Németországba költöttünk ki. A lakóhelyváltásnak elsősorban anyagi okai voltak, mivel mi nyolc évvel ezelőtt házat építettünk Magyarországon, és magas költségei voltak. Az itt vállalható munka, illetve fizetés nagyon nehezen tette lehetővé azt, hogy ezeket a költségeket tudjuk fedezni. Elsősorban a férjem szakmájáról van szó, illetve az ő elhelyezkedési lehetőségeiről. Azon a környéken, ahol mi Magyarországon laktunk, meglehetősen kevés munkahely volt, nehézkessé vált az elhelyezkedés, illetve több olyan csalódás érte, ami miatt úgy gondolta, hogy megpróbálja egy másik kultúrában a munkavállalást.

– *Miért pont Németországot választottátok?*

– Azért, mert Németországgal kapcsolatosan korábban pozitív benyomásaink voltak, illetve élnek ott rokonok, ismerősök, akik egyrészt tudtak segíteni, másrészt megerősíték ezeket az információkat.

– *Ez volt az első lakóhelyváltás az életetekben?*

– Nem. Magyarországon belül több nagyvárosban is laktunk. A korábbi lakóhelyváltások tulajdonképpen nekünk pályakezdő időszakunkra tehetőek. Akkor még nem voltak gyerekeink, mobilisabbak voltunk, könnyebben tudtunk költözni. Igazából azt kerestük, hol lenne a legideálisabb lakni mind munkahely, mind más szempontokból. A változtatások aztán azért történtek, mert többféle állást is megpályáztunk, és ennek nyomán muszáj volt más-más helyre költözni. Végül aztán mi Szegeden kötöttünk ki, és Szegedről költöttünk vidékre, ott építettünk házat.

– *Mi alapján választottatok lakóhelyet, települést?*

– Ez érdekes kérdés, mert a férjem városból származik, én kisvárosból, ami annak idején nagyközség volt. Én úgy gondolom, hogy mindenki az alapján választ lakóhelyet, amilyen településen felnőtt. Ez egy nagy befolyásoló tényező. De azért ennek ellenére mi viszonylag rugalmasak voltunk, bár a fővárost semmiképp nem választottuk volna. Fontos, hogy meglegyen a szükséges infrastruktúra, legyen bölcsőde, óvoda, iskola, kulturális lehetőségek a településen vagy egy viszonylag könnyen megközelíthető körzetben. Az elsődleges szempont természetesen a munkahely, és annak idején, amikor úgy döntöttünk, hogy végleg letelepedünk és házat építünk, akkor ez az ideális dolog fenn is állt. Tehát mindkettőnknek ott volt munkahelye a környékben, és a gyerekek elhelyezése is megvalósíthatónak tűnt.

¹ Az interjúalany (1974) műfordító, szerkesztő. Békés megyei származású, jelenleg Szeged környékén él. Férjével két lánygyermeket nevelnek.

– *Tehát a család közelsége nem játszott szerepet?*

– Annyiban igen, hogy tervbe volt véve, anyukámat majd odaköltöztetjük, ahol mi végül megállapodunk, és ez így meg is valósult. Máskülönben a család nincsen nagyon messze most sem, a rokonok a szomszédos megyében élnek. Sajnos olyan településeken, ahol nem igazán fejlődik sem az ipar, sem más területek, ezért annak nem láttuk értelmét, hogy közvetlenül ott telepedjünk le.

– *Mit gondolsz, hogyan változott a külföldre költözéssel a társadalmi helyzetetek?*

– Azt lehet mondani, hogy a kiköltözés előtt Magyarországon még a középosztályhoz tartoztunk. Úgy gondolom, jellemző általában véve a kiköltözőkre, hogy vagy sikerül egy olyan szakmában elhelyezkedni, ami kint hiányszakma, pl. az orvosi, ápoló szakmák, az informatikusok, építőipar, tehát van azért jó néhány, ahol a mai napig is keresik ott a szakembereket. Ebben az esetben szinte egyértelmű, hogy a társadalmi helyzet javulni fog. Mindegy, hogy az alsó, a középső vagy a felső rétegekhez tartozott az ember Magyarországon. Ha viszont egy olyan kompromisszumot köt a kivándorló, hogy inkább feladja úgymond a társadalmi státusát, és azt mondja, hogy vállalok egy nem a végzettségemnek megfelelő, hanem az alatt lévő szakmát vagy munkát, akkor azt bizony fel kell dolgozni. Tehát sokan vannak, akik kimentek diplomával bébiszitternek, takarítani, vendéglátóiparba, és fel kell tudniuk dolgozni, hogy nem egészen ugyanazon a szinten van az ember, nem feltétlenül tud olyan könnyen beilleszkedni. De ha ez arra is vonatkozik, hogy anyagi tekintetben jobban élnek-e az ittenihez képest, feltétlenül jobban élnek, csak közben érzékelhető mindvégig, hogy az átlag német állampolgár, egy ottani kétkezi munkás élet-színvonala bőven magasabb, mint egy itthoni átlag kétkezi munkásé. Tehát érzékelhető, hogy az ember valamiképpen alacsonyabb szinten landolt. Kivétel ez alól az, ha valakit a szakmájában egy fix munkára megbecsülten felvesznek.

– *Ezt a különbséget, amiről az előbb beszéltél, a jobb fizetés nem tudja feledtetni?*

– Azt gondolom, hogy nem, mert itt nemcsak arról van szó, hogy meg tud venni egy mozijegyet, amit előtte nem tudott, hanem arról is, hogy nem abban a közegben mozog, mint korábban. Tehát adott esetben egy pedagógus, ha kivándorol, és nem tud mint pedagógus munkát vállalni, ő például egy szállodában takarítónőként, valószínűleg nem pedagógusokkal lesz körülvéve. Tehát ez a része, ez kemény dió.

– *Ha rosszabbodik a társadalmi helyzet, mivel lehet ellensúlyozni?*

– Azzal próbálja az ember ellensúlyozni, hogy próbál más területeken minél inkább beilleszkedni, eljár kirándulni, múzeumokba stb. Ha már egyszer egy kicsit jobban megengedheti magának, akkor biztos, hogy kihasználja a lehetőségeit a művelődésre és a kapcsolatteremtésre is. A kapcsolatteremtésnek is megvannak a fórumai, és a kapcsolatteremtést is nagyon befolyásolja az, hogy milyen közegbe kerül valaki, milyen fórumokon találkozik emberekkel. Egy példát most közbeszúrok. Ha azt nézzük, hogy korábbi munkahelyemről engem számtalanszor delegáltak külföldre, és ott egy olyan delegáció tagja voltam, akiket ott hasonló szakmában fogadtak, ott egyáltalán nem érződött semmi különbség. Viszont ha kimegyek, mint bevándorló, akkor tőlem senki nem kérdezi meg sem azt, hogy miért beszélem én ilyen jól a nyelvet, sem azt, hogy mivel foglalkoztam korábban. De itt azért nagyon sokat számít a nyelvtudás meg a szakképzettség.

– *Gondoltatok-e a visszaköltözésre?*

– Hát mi gondoltunk. Sokáig gondolkoztunk. És hogy miért is. Utólag azt lehet mondani, ha az ember egyszer külföldre költözik, az egy hosszú távú projekt. Mi ugyan már egy év után

visszajöttünk, a férjem két évig volt kint. Hosszú távú projekt alatt azt értem, hogy egy-két év alatt még nem lehet igazán eldönteni, nem lehet a pro és kontra érveket maradéktalanul felsorakoztatni. Mi konkrétan több ok miatt tértünk vissza. Ha azt vesszük elsősorban, hogy az ember dolgozni és megfelelő pénzt keresni megy ki, akkor a munkavállalás az úgy néz ki, hogy mint család, mindkét félnek célszerű az adott országban dolgozni és pénzt keresni. Ez az, amiért már egyértelműen megéri. Ha csak az egyik fél nem oda dolgozik, vagy nem ott dolgozik, hanem mondjuk Magyarországon, mint az én esetemben, távmunkában, akkor már nem annyira egyértelmű az egésznek a létjogosultsága. Hacsak nem dönt úgy a fél, hogy akkor inkább ő is megpróbál kint valamit. Ahhoz viszont, hogy mindkét fél ugyanazon a helyen találjon munkát, olyan fejlett helyre, olyan fejlett városba, vagy annak a környékére kell költözni, ahol nagy valószínűséggel mindkettejüknek jut munka. Az ilyen területeken nagyon drága az ingatlan, az albérlet is. Tehát ha az ember kiköltözik két gyerekkel, akkor probléma, hogy lehetőleg azon a körzeten belül legyen normális általános iskola, gimnázium, ha a gyerek kisebb, akkor természetesen óvoda, de még akkor két munkahely is, – hát az ilyen igen ritka. Németországban jelenleg rengetegen ingáznak, és nem ritka az sem, hogy harmincöt, ötven kilométert vagy akár százat naponta. Úgy gondolom, hogy Magyarországon mi ehhez még egyelőre nem vagyunk hozzászokva. Még a mi generációnk, és az utánunk jövő is egy kicsit dédelgeti magában azt az idealisztikus elképzelést, hogy egy viszonylag kis körzeten belül mindez elképzelhető. De sajnos ott ennek érdekében sokkal nagyobb áldozatokat kell hozni. Számolni kell azzal is, hogy adott esetben évente kell lakóhelyet váltani, és ez azzal jár, hogy akkor a gyereket is át kell íratni másik iskolába. Az egyik ok tehát az volt, hogy a mi esetünkben a munkavállalás nem egészen jött be. A diplomának megfelelő állások gyakorlatilag nem léteztek. Magyarországon az a diploma, ami a férjemnek van, egy felsőfokú végzettség, amivel közép-, illetve felsővezető pozíciót lehet betölteni. Nagyon fontos, hogy a diplomát mindig meg kell nézetni, mielőtt bárki kimegy külföldre, hogy egy az egyben elismerik-e, vagy el kell ismertetni, ami viszont nagyon komoly összegbe tud kerülni. Ezt mi nem néztük meg. El kellett volna ismertetni, és még akkor is, hogyha ezt mi kifizetjük és elismerik, nagyon-nagyon kevés esély lett volna arra, hogy őt az akkor éppen középfokú nyelvtudásával egy ilyen felelősségteljes pozícióra fölvegyék. Magasabb állásokhoz már anyanyelvi szintű nyelvtudás kell, és hogyha akad rá olyan jelentkező, akinek az megvan, akkor nagy valószínűséggel azt fogják oda fölvenni. Tehát ez, mint perspektíva, nem mutatkozott igazán ígéretesnek. Ráadásul nem egy az egyben felelt meg a képzési rendszer, ami azt jelenti, hogy vagy egy alacsonyabb pozícióban dolgozott volna, ahol az ittenihez képest még mindig jobban keresett volna, de ha azt nézzük, hogy ott mennyibe kerül a megélhetés, akkor valójában nem. Ahhoz, hogy a felső vezetésben dolgozzon, még képeznie kellett volna magát, az ugye további pénz, amellett, hogy a gyerekeket is taníttatni kell, s amellett, hogy én nem odakint dolgoztam. A másik ok elsősorban beilleszkedésből, illetve kulturális különbségekből adódott.

– *Azok szemében, akik itthon maradtak, hogyan változott a megítélésük?*

– Én úgy gondolom, hogy a mi esetünkben nem változott a megítélés. Nem lett sem jobb, sem rosszabb. Elsősorban azért nem, mert túlzottan sok időt nem töltöttünk kint. Elképzelhető, hogy ha évek teltek volna el, hazalátogatáskor azért a különbség megéreződött volna a kommunikációban. A gyerekek szemlélete biztos, hogy alapvetően sokat változik, és azért egy-egy fél év után, ha hazajön az ember, akkor elég szembetűnőek a különbségek. De mi sem érzékeltettük az itthon maradottakkal, hogy bármi változott volna. Visszaköltözéskor is egyértelműen befogadóak voltak, inkább kíváncsiság volt részükről. Nagyon sok kérdést kaptunk, sok mindenkit érdekelt a téma. A szomszédokkal már előtte is beszélgettünk, és elmondtuk nekik, hogy miért és hova szeretnénk eljutni, és ők ezt inkább csak jóindulattal követték. Amikor kint voltunk, akkor is váltottunk levelet,

skype-oltunk. Úgy gondolom, hogy a környezetünkben inkább arról volt szó, hogy sajnálták, hogy elhagyjuk azt a közösséget, és visszavártak volna minket, és amikor visszajöttünk, teljesen zökkenőmentes volt a visszailleszkedés.

– *Fontos volt-e az iskolázottság a beilleszkedés szempontjából?*

– Igen, fontos. Németországon belül is sokat küzdenek azzal, hogy a bevándorlókat, akiknek a nagy része kevésbé iskolázott, megpróbálják integrálni, megpróbálják bevezetni a saját iskolarendszerükbe, úgymond német állampolgárokká nevelni őket. Itt nagyon nagy szerepet játszik a kulturális különbség, illetve az, hogy milyen iskolázottsági szintről indul az illető, és hogy milyen közegbe próbál beilleszkedni. Ha eleve egy alacsonyabban iskolázott közegbe, tehát mondjuk szalagmunkára vagy bármilyen olyan fizikai munkára, ahol még csak az sem fontos, hogy különösebben jól beszéljen németül, úgy gondolom, hogy ott csak annyira fontos az iskolázottság, hogy annak a szintnek megfeleljenek, amit ott elvárnak. Egyébként pedig azért van szerepe az iskolázottságnak, mert talán az iskolázottabbak a kulturális különbségeket jobban megértik, jobban tolerálják, és itt a tolerancia alatt nemcsak azt értjük, hogy minket fogadjanak be, mert mi vagyunk azok, akik most kultúrát váltanak, hanem a befogadó közegnek is nehéz befogadni egy olyan bevándorlót, aki nem áll készen arra, hogy az ő kultúráját elfogadja. Nekik megvannak a szokásaik, megvannak azok a társadalmi, kommunikációs közegek, amik náluk működnek. Kicsit másképp működnek, és annak, aki úgy gondolja, hogy bármilyen okból külföldre költözik, számolnia kell azzal, hogy bizony ő lesz az, akinek alkalmazkodnia kell ezekhez a már ott bevált dolgokhoz. Mint ahogy mi is elvárjuk azt, hogy aki itt Magyarországon szeretne élni, a mi szabályainkhoz alkalmazkodjon.

– *A magas iskolai végzettség növelheti az önbizalmat vagy adhat biztonságérzetet?*

– A nyelvtudás az, ami feltétlenül adhat biztonságérzetet. Az, hogy milyen az iskolázottságod, az akkor adhat, ha pont megtalálsz ott azt a szakmát, és remekül el is tudsz benne helyezkedni. Akkor igen. Egyébként azt gondolom, hogy viszonylag kevés a jelentősége önbizalom szempontjából.

– *Új kapcsolatok kialakításakor fontos szempont volt-e az iskolázottság?*

– Hát igen. Az én kapcsolataim tekintetében, mivel otthonról dolgoztam, az iskolák által lettek új kapcsolataim, a gyerekeim által lettek új kapcsolataim, szülőket, pedagógusokat ismertem meg, és természetesen fontos volt. Könnyebben tudok kommunikálni olyanokkal, akik egy kicsit nyitottabbak, kicsit több mindent tudnak a világról, kíváncsiak, érdeklődők és viszont, én is nagyon szeretek más emberekről, más kultúrákról megtudni dolgokat. Tehát igen, fontos szempont volt. A férjem esetében is, aki ugyan nem egészen a diplomájának megfelelő szinten kezdett el dolgozni, és viszonylag alacsony nyelvtudással, ennek ellenére nagyon megbecsülték, miután kiderült, hogy ő egy gondolkodó ember, és ezért sok mindent rá tudtak bízni.

– *Hogyan kezelted az idegenek közeledését vagy éppen távolságtartását?*

– Az ott élő németek csak egy bizonyos százalékát alkották a népességnek, mert egyébként nagyon sok orosz, lengyel, török és más kelet-európai volt ott. Most újabban már a menekültstátust kérők is sokan vannak ott. A németek alapvetően nem mondhatni, hogy közeledőek. Inkább azt lehet mondani, hogy náluk ki kell várni azt, amíg a bizalom kialakul, amikor már egy kapcsolat kialakulhat. Ez a magyar ember számára általában nagyon nehéz dolog, és ez csak nehezedik azzal, hogy bizony a németeknek meg kell küzdeni azzal, hogy nagyon sok a bevándorló. Sokkal több, mint amennyit mi itt Magyarországon

el tudunk képzelné. Hát fenntartással kezelik az embert. Igazából teljesen természetes, nem az ő népükhöz tartozunk, nem tudják, hogy mire számítsanak, ezért kívárnak, és amikor látják, hogy megbízhatnak az emberben, akkor viszont nyitottak, és bár ez nem ugyanaz a nyitottság, mint a magyar–magyar viszonyban, de a segítőkészség magasabb fokú, én úgy tapasztaltam. Tehát ha már egyszer a bizalom megvan, akkor a segítőkészség is maximálisan megvan.

A távolságtartást nehéz kezelni. Az elmúlt évtizedek alatt egészen más irányba fejlődött a társadalmunk, mint a miénk. Nálunk jobban megmaradt a családi összetartás, az, hogy adott esetben az idős emberek még a családhoz közel vannak, a kapcsolat napi szinten megvan. Ez ott nem jellemző. Egymás között is sokkal távolságtartóbbak. Lehet, hogy ez egyébként is jellemző az északabbra élőkre, de biztos, hogy a társadalmi fejlődés is hozta magával. Egész egyszerűen kialakult az, hogy mindenkinek elég életter áll a rendelkezésére és kevés a stressz. És mivel ők kevés stresszhez szoktak, ők nem is tűrik azt, hogy a stressz-szintjük megemelkedjen, és nagyon óvatosan bánnak a környezetükkel. A távolságtartást úgy kell érteni, hogy olyan nincs, hogy akkor egy telefonhívás nélkül beállítok hozzád, főzők valamit, és átcsöngetek a szomszédba, hogy van itt egy kis fánk, vagy nem jön-e át egy kávéra. Ez nincs, és ez nagyon sok mindenkinek hiányozhat, aki szorosabb kapcsolatokhoz van szokva.

– Ha valaki kimegy, akkor leginkább rendkívüli barátságossággal találkozik, amivel hivatalokban vagy bárhol fordulnak az emberhez.

– Ez így van. Ha bárhova bemegy az ember: postára, bankba, étterembe vagy bárhova, akkor egy nagyon korrekt, nagyon szívélyes, de azért mégis távolságtartó udvariassággal találkozik, ami mondjuk turistaként nagyon kellemes közeg. Hogyha benne él az ember, akkor a magyar gyökerekkel rendelkező embernek van egy olyan természetes késztetése, hogy közelebbről megismerje a másikat. Ugyanez a késztetés viszont sokkal kevésbé van meg ott. Nem kölcsönös. Ezért aztán úgy érzi az ember, hogy a kezdeményezése süket fülekre talál. Ez persze kicsit túlzás, mert a maguk módján ők is nyitottak, de nem tartják fontosnak azt, hogy sok mindent közöljenek magukról, és nem is kérdeznak tőled. Megáll a kommunikáció egy udvarias, de felszínes beszélgetés szintjén, és ha az ember mélyebb barátságra vagy kapcsolatra vágyik, akkor hosszabb időnek kell eltelnie ahhoz, hogy megnyíljanak. Viszont más bevándorlókkal ez minden további nélkül működhet. Érdekes módon, pl. ha a román, az ukrán vagy a lengyel beszéli a német nyelvet, akkor ez működik a magyar és az adott másik kelet-európai között, mert sokkal hasonlóbbak a kulturális szokások. Ezért így általában meg is találják egymást.

– Az iskolaválasztásnál mennyire volt fontos, hogy jó iskola legyen, vagy mi volt a szempont?

– Mindenképp fontos volt, hogy jó iskola legyen. Nem voltunk igazán jól tájékozottak arról, hogy hogyan működnek az iskolák. Mint kiderült, ott is körzetek vannak, és az adott körzet főként az adott körzetből vesz fel gyerekeket. Én előzetesen tájékoztam az interneten, és egy nagyon szimpatikus gimnáziumot találtam a nagyobbik lányomnak. Mielőtt kiköltöztünk, kiutaztam, és személyesen beszéltem az igazgatónővel. Nagyon jó benyomásom volt, és mindjárt meg is beszéltek, hogy egy évvel korábbi évfolyamra átveszik, hogy nyelvileg felzárkózzon. Én őt kérdeztem meg arról, hogy általános iskolát tudna-e ajánlani, mert a kisebbik most megy első osztályba. Ami különbség, és ezt talán itt fontos megjegyezni, hogy az oktatási rendszerük nagyban különbözik a miénktől, mert ott az elsőtől a negyedik osztályig van az általános iskola, és ötödiktől tizenkettedik évfolyamig a gimnázium. Ennek az az előnye, hogy áthidalják kicsit a serdülőkort. Így nem akkor kényszerül váltásra a gyerek, amikor a legbizonytalanabb, és több idejük van az érettségire felkészülni. Az elvá-

rési szint lexikális szinten jóval alacsonyabb, mint nálunk, a gondolkodásra nevelés szintje viszont nagyon fejlett. Kreativitásra, gondolkodásra, véleménynyilvánításra, vitakultúrára nevelnek, mert volt például ilyen tantárgy is. Ezt nagyon jó dolognak tartottam. Úgyhogy mi az iskolában nem csalódtunk. Kicsit szokatlan volt, mert mintha reformpedagógia érvényesülne az egész oktatási rendszerben, és mintha egy kicsit erőteljesen lenne kompenzálva a korábbi poroszos rendszer, tehát az elvárási szint itt-ott egy kicsit alacsony.

– Történt-e valamilyen változás a családon belül a költözés hatására, például a bevételek felhasználásában?

– Nos, hát igen, történt változás. A bevételeknél nagyon fontos megjegyezni, hogy a lakhatási költségek jóval magasabbak, és azzal számolni kell, hogyha az ember családdal megy ki, és szeretne kivenni egy három-négyszobás lakást, akkor az egyik fél fizetésének legalább a fele, de inkább a 60-70%-a rá fog menni a lakásra, illetve a lakásfenntartási költségekre. Ezenfelül a hazautazások is igen költségesek. Persze mindenki maga dönti el, hogy milyen gyakran utazik haza. Azért az évente kétszeri alkalom szerintem átlagos, karácsonyra meg nyári szünetre hazautaznak az emberek, és az kifizethető. Ráadásul vannak ennek olcsóbb és drágább módjai. Mi az őszi szünetben nem jöttünk haza, akkor a rokonok jöttek el minket meglátogatni. A téli szünetben hazajöttünk, és mivel elég szoros volt a kapcsolat, és bizonytalan volt az, hogy végleg kinn maradunk-e, a tavaszi szünetben újra hazajöttünk vonattal, apa nélkül. Ez azt jelenti, hogy a teljes éves szabadidőnkből biztos, hogy több hetet itt töltöttünk. Ez módosította a korábbi nyaralási szokásainkat, és azt is elmondanám itt, hogy azért egy bizonyos kereseti szint alatt az ember nem tudja elérni azt az életszínvonalat, hogy a németekhez hasonlóan töltsen el a szabadidejét. Ott már vannak szabadidőparkok, különféle létesítmények, amelyek kifejezetten a szórakoztatást szolgálják, de elég borsos ára van a belépőnek, és egyébként is: az embernek el kell döntenie, hogy most vagy arra teszi félre a pénzét, hogy hazautazik a nyárra vagy máshol nyaral, de akkor a hazautazásra nem feltétlenül marad.

Az otthon maradtaknak persze természetesen mindig vittünk ajándékot, de azt gondolom, hogy máskor is vesz az ember ajándékot itthon is. Pénzt mi nem küldtünk haza, de tudom, hogy sokan teszik ezt. Illetve amíg csak a férjem volt kint, akkor természetesen ő a fizetésének a jelentős részét hazaküldte. A kinti fizetés itthon jobban költhető, ezért nagyon sokan most is azt csinálják, hogy az egyik fél kint dolgozik, és itthon kerül felhasználásra a fizetése.

Az élelmiszer-vásárlási szokásaink annyiban változtak, hogy mivel az iskolában nem volt menza, be kellett rendezkednünk arra, hogy alapanyagokat vásárolunk be, és eleinte nagyon nehéz volt. Méghozzá azért, mert a nyugati társadalom nagyon rá van állva a félkész termékekre és a félkész termékek kis kiadagolására. Nem tud az ember csak úgy egyszerűen egy vagy két kiló húst venni. Tehát meg kellett változtatni egy picit azt is, hogy milyen dolgokat főzünk. Mivel be kellett építenem a munkaidőmbe az ebédfőzést, ésszerűen én is beálltam egy kicsit ezekre a félkész dologra, vegyítve a magyar konyhával, hogy az érzés is meglegyen.

– Változtak-e az új környezetben a családtagok funkciói?

– Igen, bizonyos tekintetben igen, főleg, mert az egyik lányom tizenhárom éves volt, és őneki beletelt jó néhány hónapba, mire sikerült annyira integrálódni, hogy konkrétan beszélgetni tudjon a gyerekekkel. Ebben az életkorban fontos a lányoknak, hogy tudjanak beszélgetni, ezért igen, egy kicsit én átmentem a barátnőszerepbe is. A családanyaszerep a lelki gondozásra is kiterjedt. A család többi tagjának is így-úgy muszáj volt valahogyan beilleszkednie, valamiféle nehézség biztos volt, legalább egy fél évig különféle problémák

merültek fel, amit otthon ki kellett beszélni. Ez általában rendszeren lefoglalja a szülők vagy az anya jelentős idejét. Azt is meg kell mondani, hogy Magyarországon általános, hogyha lehet, akkor mind a két szülő dolgozik. Németországban viszont sok éven át ez egyáltalán nem volt jellemző, ezért aztán a bölcsődei, óvodai rendszer nem olyan fejlett, mint nálunk. Van olyan, hogy akár egy-két évig is kell férőhelyre várni.

– *Kinn nem volt az probléma, hogy nincs ott nagyszülő, unokatestvér?*

– De igen, érezhető volt az egyéb családtagok hiánya. Nagyon sokan mondják, hogy azért nem szeretnék kint maradni, mert nem szeretnék temetésekre hazajárni. Ez most nagyon rosszul hangzik, de az igazság az, hogy idővel nagymértékben megritkul a kapcsolattartás. Borzasztóan nehéz ezt a tényt elfogadni például a nagyszülőknek, mert senki nem úgy képzei el az időskorát, hogy majd a gyermekei másik országban fognak élni. Én sem tudom igazán elképzelni. Felmerült persze az is, hogy nagyszülőt oda kiköltöztetni, de a mi helyzetünk annyira nem volt stabil, ezt elvetettük.

– *Mit jelent számodra a jó életszínvonal? Mit szeretnél elérni, és hol tartasz ebben?*

– Tulajdonképpen ez egy nagyon összetett kérdés, mert az ember elvégzi az iskolát egy adott országban, eljut egy bizonyos képzettségi szintre. Amikor megszerzi az érettségijét vagy a diplomáját, akkor ahhoz társul egy bizonyos társadalmi elfogadási szint, egy életszínvonal, hogy akkor ilyen diplomával ennyit tudok keresni. Elkezd az ember tervezgetni, és elképzei azt, hogyha ez így működik tovább, akkor én ezt a szintvonalat fogom tudni tartani. Úgy gondolom, hogy a mi generációnk esetében valamikor, az elmúlt tíz évben történt egy életszínvonalbeli csökkenés. Ki is mutatták, hogy a középosztály lecsúszik, és ez a lecsúszás belső feszültséget okoz, mert hisz az ember egyszer már eljutott egy szintre, van egy kereseti szintje, amivel egy bizonyos életszínvonalat meg tud magának teremteni, és ezt várja el magától, ezt várja el a környezetétől, valamiképpen ezen a szinten érzi magát kellemesen. Ezt az életszínvonalat külföldön megteremteni nem lehetetlen, de újra föl kell építeni az embernek az életét ahhoz, hogy újra lehetőséget kapjon rá, és biztos, hogy rá kell szánni éveket.

– *Mennyire része szerinted a társadalmi kapcsolatháló az életszínvonalnak? Mennyire részese a mindennapi kapcsolat az emberekkel, vagy ez csak arról szól, hogy valamennyi pénzt keresek, és azt tárgyakra tudom váltani?*

– Egy idegen országban a társadalmi kapcsolatokat nehezebb kiépíteni, mint anyagilag egy magasabb szintre fejlődni. Persze a kettő akár egybe is eshet, de az nagyon szerencsés eset. Mivel a befogadó ország óvatosan kezeli az embert, sok év bizonyítás kell ahhoz, hogy egyáltalán kialakuljon egy olyan társadalmi háló, vagy egy olyan közeg, ami az embert egy kicsit fölemeli. Mondok egy nagyon szélsőséges példát. Németországban nem lehet bárhol tüzet gyújtani, az embernek a saját kertjében sem, nem lehet például bográcsost főzni. Tehát nem lehetséges mondjuk egy csapatépítő bográcsparti. Olyan összefüggés, ahol esetleg szocializálódni lehet, lehet például egy iskolai rendezvény, aminek a keretében szoktak a szülők egy kis süteményt vinni, főznek vagy sütnék valamilyen kolbászt, virslit, ki hogy nevezi, és akkor van még kávé. De nincsen például pörkölt. Ha az ember ezeket a „szabályokat” elfogadja, mert szeretne integrálódni a többi szülő közé, akkor neki azt a kolbászt meg kell ennie. És nem kérheti tőlük, hogy főzzünk egy csülök-pörköltet. Hogyha az ember jó szívvel elfogadja azt, hogy valahányszor elmege valahova, akkor mindig sütemény és kávé lesz, vagy virsli, akkor ez működhet.

Egy kicsit az előző kérdésre visszatérve, úgy gondolom, hogy mi életszínvonal vonatkozásában egy picit megfeneklettünk. Egy év alatt odáig jutottunk el, hogy nem voltak

anyagi problémáink, és tudunk már félretenni pénzt. Az emberi kapcsolatokban viszont az elvárásokhoz vagy a várakozásokhoz viszonyítva én személy szerint közel nem tartottam ott, mint amire számítottam, hiába beszéltem a nyelvet. A férjem viszont elég jól beilleszkedett. Neki sem az életszínvonalhoz nem kellett volna már sok, sem pedig az emberi kapcsolatokhoz, mert őt elég jól elfogadták a munkahelyén, és egyenrangúnak is tekintették.

Életszínvonalban persze különböző mintákat követünk. A minta szinte mindenkinél más. Az én szüleim még az előző rendszerben dolgoztak, aztán jött a rendszerváltás. Tehát két különböző rendszerben éltünk, ha úgy tetszik. Rendszerváltás után ők a középosztályhoz tartoztak, és nekem ez a szülői minta. Én ezt szerettem volna elérni, nekem az a kellemes közeg. Ez azt jelenti, hogy az ember, amire feltétlenül szüksége van, azt megengedheti magának. Van szabadideje, és azt el tudja értelmes dolgokkal tölteni, akár úgy is, hogyha már gyerekei vannak, akkor azokat be tudja fizetni valami programra. Én ezt tartom mintának, mert emlékeim szerint ez annak idején az én családom számára elérhető volt. Manapság úgy gondolom, hogy sokkal nehezebb ezt elérni.

– *Németországba érkezve módosultak-e az elképzeléseitek?*

– Ha az ember új helyre megy, akkor rövid idő alatt nagyon sok információt be kell gyűjteni és semmi sem feltétlenül úgy van, ahogy azt elképzelte. Ami nagyon furcsa volt és nagyon más volt, mint ahogy elképzelttem, az az, hogy Nyugat-Németországban is érezhető a globális elvándorlási hullám. Kiürülnek a belvárosi üzletek, nagyon sok ház és üzlet kiadó, kicsit elhagyott az egész. Sok ezer ember vándorol el évente a kisvárosokból az iparvárosok környékére. Ott meg hatalmas embertömegek vannak.

– *Változott-e az értékrendszered?*

– Nagyon sok mindenben, amit könnyen befogad egy magyar kivándorló. Én úgy ítélem meg, hogy a német mentalitásnak az egyik alapköve, hogy nem bonyolítanak túl dolgokat és lényegre törőek. Ha adott egy probléma, amit meg kell oldani, akkor nem azt kezdjük el keresni, hogy ki miatt merült fel ez a probléma, hanem, hogy hogyan lehet azt minél gyorsabban és minél hatékonyabban megoldani. Ez nagyon eredményes. Látszik a hétköznapi életben, hogy gyakorlatilag ez az életnek szinte minden területén működik. A lehetőségek szerint leegyszerűsítik a lépéseket akár egy iskolai beiratkozásnál is. Számítalan olyan eset volt, amikor nem kértek külön lebélyegzett, aláírt papírt valamihez, hanem elég volt az adott szó vagy elég volt egy kézzel írott bármi. Nem volt nyomtatvány ahhoz, hogy a gyermekemet kikérjem az iskolából egy napra. Sőt a szülő azt is igazolhatta minden további nélkül, hogy a gyerek egy napig beteg volt és nem csak egy évben három napot, mint itthon. Ha nem volt két-három napnál tovább beteg, akkor el se kellett vinni orvoshoz. Tehát az egyszerűség, és az, hogy nem bonyolítják túl a dolgokat, mindenképpen átjött. Nagyon sokan tapasztalják, hogyha az ember hazajön, ezt nagyon nehéz keresztülvinni. Egy ideig még tart a lendület, és utána alábbhagy. Olyan, mintha falakba ütköznénk. Példának okáért, nagyon erős kint a civil összefogás. Ha van egy lakóközösség, és szeretnének a gyerekeiknek egy játszóteret, de mondjuk az önkormányzatnak nincsen erre pénze, akkor összeülnek és megbeszélik, hogy ki mivel tud hozzájárulni, esetleg anyagot hoz vagy szakmunkával segít. Amikor ez megvan, akkor csinálnak egy tervet, és kivitelezik. Ugyanez nálunk nagyon nehezen képzelhető el, és sajnos nem is bízunk egymásban annyira, hogy ezt valaki felkarolja. Nálunk föl se merül, hogy saját erőből valahogy megoldjuk. Azért hozzáteszem, hogy ez azért is van, mert alapvetően több szabadidejük van. Nálunk manapság nagyon sokszor vállalnak az emberek pluszmunkát, másodállást, ezért is nagyon nehéz ezeket a dolgokat összehozni. Az értékrendszer tehát változik, viszont vissza is tud változni. Alkalmazkodik az ember ahhoz a rendszerhez, amelyikben éppen él. Jó példa volt, hogy megfigyelte a férjem, hogy autó-

pályán hazafelé jövet Németország területén még bármelyik kelet-európai betartja a közlekedési szabályokat, és ahogy Magyarországra ér, és halad még 200 km-t, utána már nem.

– *A gyerekeknél is észrevettél változást?*

– Hogyne, természetesen. A gyerekek szemlélete nagyon kitágul, és ők befogadják mind a kettőt. Ami nehéz, az az, hogy aztán végül mi fog dominálni. Az én esetemben arról van szó, hogy én egyik részről nemzetiségi német családból, másik részről magyar családból származom, és ezért én ezt már megéltem. Azt gondolom, hogyha ezek után az ember még él is mind a két országban, akkor nem tudja egyértelműen eldönteni, hogy melyiknek kellene dominálnia. A gyerekeknek megadhatjuk, hogy lássanak más országot, lássanak más kultúrát. Aztán majd ők eldöntik, hogy ezt hogyan tudják, tudják-e itthon kamatoztatni, vagy az itthonit másutt. Ezt nem tudom megítélni. Azt tudom, hogy az ember, ha kétlakivá válik, akkor elkezd látni mind a kettő országban a pozitív és a negatív dolgokat, és egyszer csak elkezd keresni azt a helyet, ahol a kettő egyesülhet, egy jó kombináció létrejöhet. Erre igazából nincs megoldás. Valahogyan magában kell a kettőt harmonizálni.

– *A gyerekek nem vágnak vissza?*

– A nagyobbik nem, mert ő már viszonylag idősebb volt. A kisebbik sokkal könnyebben és jobban beilleszkedett. Nem okozott volna neki gondot az, hogy úgymond átnevelődjön egy másik kultúrára. Érdekesképpén én ott beszélgettem lengyel és orosz szülőkkel. Az orosz anyukának minden gyereke ott született, mert ő 16 éves volt, amikor Oroszországból oda kiköltöztek. Ő oroszországi német nemzetiségi családból származott, ami azt eredményezte, hogy az oroszok állandóan azt mondták neki, hogy ők németek, mások, mint ők. Akkor elhatározták, hogy az anyaországba költöznek. Ment az egész nagy család. Németországban meg hirtelen mindenki oroszoknak tekintette őket. Ő azt mondta akkor, tizenhat évesen, hogy ő ennek a gyermekeit nem szeretné kitenni, és úgy döntöttek az orosz férjével, hogy a gyerekekkel otthon is németül beszélnek...

– *Német gyerekeket neveltek.*

– Igen, német gyerekeket neveltek. Ettől függetlenül ők egymással nagyon gyakran beszélnek oroszul, és a németül nevelt gyerekek ettől függetlenül oroszok is. Tehát az az érdekes, hogy a kultúrát akkor is átadja, a gyerek ugyanúgy kilóg valamilyen szinten a közegből, csak annyiban nem, hogy tökéletesen beszél a nyelvet, és hogy nagyon jól ismeri a kultúrát, hiszen abban nőtt fel. De egy más nép kultúráját hozzák a szülők, majd a harmadik, negyedik generációnál elképzelhető az, hogy már semmilyen konfliktus nem marad a gyerekekben. Én emiatt is félttem ott maradni, mert úgy gondoltam, hogy azt az ugrást nem tudjuk megcsinálni, hogy az én gyerekeim már teljesen németnek érezzék magukat valaha.

– *Tehát neked akkor lett volna a kint maradás alternatíva, ha biztos lettél volna abban, hogy a gyerekeidben nem lesz konfliktus, hogy ők hová tartoznak?*

– Azt hiszem, hogy ezt előzetesen nem gondoltam végig. Szerintem nagyon kevesen vizsgálják azt, hogy mi lesz, ha az én gyerekek nem magyarul fog énekelni, hanem németül, és a németül nem tudó nagyszüleinek skype-on németül köszön be és kezd el beszélni. És hogy annak a társadalomnak a szokásait veszi föl, hogy nem fog emlékezni egy idő után arra, hogy honnan jött. Mindezt az ember nem feltétlenül gondolja végig. Van, aki elfogadja, és úgy gondolom, hogy minél rosszabb szociális környezetből érkezik egy bevándorló, minél kevesebb veszítenivalója van, mert esetleg otthon háború dúl vagy

olyan szegénység van, hogy már a napi betevőre nem jut, akkor az ember ezzel meg tud békélni. De ha nem olyan erősen van rákényszerítve, ha egy picike esély van arra, hogy az eredeti kultúrájában meg tud maradni, akkor egy örök kérdőjel marad az emberben az, hogy ezt meg kellett-e tenni. Azt gondolom, hogyha a gyerekek nélkül költöztünk volna ki, 15–16 évvel ezelőtt, akkor egészen más lett volna a helyzet.

– *Mit gondolsz, milyen szerepet játszik a munkahely a beilleszkedésben?*

– A munkahelyeknek van szerintem az iskolán kívül a legnagyobb jelentősége a beilleszkedésben, és ha valaki jól végzi a munkáját, akkor ott bizony motivációt és elismerést is kap. Ha általánosságban beszélünk, akkor az a segítőkészség és korrektség, ami a hétköznapi napokban tapasztalható, az ugyanúgy tapasztalható a munkahelyen is, és a kölcsönösség elve érvényesül. Becsületesnek és dolgoznak kell lenni, és akkor ez vissza is jön. Sokszínű a társadalom, bizonyos szakmákban nagyon sokféle nemzetiségű ember dolgozik, nagyon vegyes múlttal, és rengeteget lehet tanulni. Thaiföldi menekült házaspárral futott össze a férjem a munkahelyén, és azt végighallgatni, hogy mi az ő történetük és mi az iráni, a lengyel stb. története, az borzasztóan szélesíti az ember látókörét, látja, hogy igen, lehet innen is elindulni, hogy napi egy bögre rizs, meg el lehet indulni onnan is, hogy kicsit elégedetlen vagyok a gazdasági helyzettel. És bizony, aki egy bögre rizs, meg annál kevesebbről indult el, meg gyalog tette meg az utat Ázsiából Európába, lehet, hogy mindenért hálás, és nem nézi azt, hogy milyenek a kulturális különbségek. Más a viszonyítási alap.

Az a tapasztalatom, hogy Németországban nagyon erőteljesen kinőtte magát az utóbbi években az úgynevezett munkaerő-kölcsönző cégek hálózata. Ezt úgy hívják, hogy Zeitarbeitsfirma, és ők a kelet-európai munkaerő felvételére specializálódtak. A bevándorlóknak megvannak a korlátaik, mert a gazdasági válság olyan szempontból Németországot is sújtotta, hogy ott is kevesebb a jó, fix munkahely, tehát az olyan, ahova az embert fölveszik határozatlan időre, és várhatóan mondjuk legalább 5–6 évig ott is fog dolgozni. Ilyen állás viszonylag kevés van, és ezeket általában be is tudják tölteni, kivéve a hiányszakmákat. Mi van ezenfelül? A gyengécskétől közepes nyelvtudással rendelkező kelet-európai bevándorló számára kézenfekvő ez az úgynevezett munkaerő-kölcsönző cég, akihez ugyanúgy kell pályázni, mint bármely más munkáltatóhoz, és ez a munkaerő-kölcsönző cég őt fölveszi. Azért kell vele vigyázni, mert van egy minimálbér, de ez általában bőven alatta van egy nem kölcsönző cég fizetési kategóriáinak. Ha az ember egy ilyen állást elfogad, akkor a cég megteheti, hogy három hónapig dolgoztatja x településen, kikölcsönzi egy céghez és utána azt mondja, hogy most át kéne költözni háromszáz kilométerrel odébb, és ott dolgozni. Ez olyan következményekkel tud járni, hogy amikor az ember Németországban kibérel egy lakást, akkor le kell tennie egy elég busás kauciót. Ez általában két-három havi albérleti díj, és van, ahol még províziót is kérnek e fölé. A kauciót visszakapja, miután kiköltözött, csak van, hogy beletelik fél évbe is. És közben tegyen le megint háromhavi kauciót a másik helyen. Míg nálunk ez a típusú foglalkoztatás általában a kétkezi munkásoknál, szakképzetleneknél a legjellemzőbb, addig kint most már szinte minden területen, talán éppen a csúcsmunkásoknál nem.

– *Te ragaszkodtál a saját munkádhoz és ezért csináltad még távmunkában is?*

– Én részben ragaszkodtam hozzá, de tájékoztam is. A helyi munkaügyi központban kértem tanácsadást, és kiderült, hogy olyan munka, amit nekem fel tudnának ajánlani, ötven kilométerrel odébb lenne. nyolcórás munka ötven kilométerre, tudjuk, hogy az mindjárt tíz óra. Voltak egyébként elképzeléseim arról is, hogy teljesen szakmát váltok, mert voltak olyan területek, ami érdekelt volna, ha lett volna rá esély, hogy átképezem magam, vagy ott a közelben el tudjak helyezkedni. Jól beszéltem németül, tehát egy fizikai

munkára vagy takarításra valószínűleg nagy eséllyel fölvettek volna rögtön, mert nagyon örülnek, ha nem kell hosszasan kivárni, hogy a munkavállaló a nyelviskolában eljusson egy bizonyos szintig. De inkább maradtam a saját szakmámban, ha már távmunkában el lehet végezni.

– *Mik voltak azok a kulturális elemek, amelyeket hiányoltál az új lakóhelyeteken, ezért itthonról pótoltad?*

– Nem lehet mindent csak úgy egyszerűen áthozni. Vannak dolgok, amit hiányol az ember, de nem tud áthozni. Én legjobban az embereket hiányoltam, azt, hogy a felszínes kapcsolatok is kicsit közvetlenebbek legyenek. Mondok egy példát. Ha az ember egy faluban él hosszú éveken át, akkor a szomszédal, meg azokkal, akikkel nap mint nap találkozik, megáll a bolt előtt és megkérdezi, hogy na, hogy vagy, mi újság, hogy van a gyereked stb. Magyar emberként, aki magyar közegben és kis közösségben nevelkedett, nekem ez fontos. Úgy gondolom, hogy nagyon jól tesz az ember pszichéjének az is, hogyha csak egy pár szóra megáll az utcán valakivel. Ez kint a közvetlen szomszédi környezetben sem alakult ki egy év alatt se. Sokan, akik délebbi tartományokba költöznek, ahol vannak összetartó magyar közösségek, azzal kompenzálják ezt, hogy ők összejárnak.

Magyarországon van egy elég jó zenei kultúránk, amire büszkéek is vagyunk, és érdekes, hogy az ének-zene oktatás az iskolában Németországban nem olyan magas színvonalú, mint nálunk, nincs úgy megalapozva. Ami nagyon érdekes volt, hogy a helyi zeneiskolában számtalan kelet-európai zenetanár volt, magyar is köztük, azt hiszem, brácsát oktattott. Jellemzően nem németek tanították a hangszereket. Ez egy olyan kulturális dolog, ami hiányzott. Az megoldható, hogy az ember hozzájusson magyarul írott irodalomhoz, magyar vagy kortárs irodalomhoz, kortárs zenéhez, mert azért csak hazalátogatunk, és olyankor be lehet szerezni. De azért, ha bemegyek a könyvtárba, nincs ott kéznél mondjuk Kertész Imre vagy bárki, akit keresünk. Tehát ilyesmiket hiányoltam, igen. Van, amit át lehet hozni, és van, amit nem.

Amikor visszatértünk, vártak minket vissza, örültek nekünk, és ugyanúgy továbbra is megálltunk a bolt előtt beszélgetni. Ez tényleg benne van az ember vérében, és úgy gondolom, hogyha az ember egyszer csak úgy dönt, hogy visszatér, akkor talán ezt kell leginkább szem előtt tartani, hogy ami ott hiányzott, ami a honvágyat alkotja, azt tessék most értékelni. Akkor ne csak azt nézzük, hogy na, most visszajöttem, és mi az, ami ott jobb volt, és ott pontosabban dolgoznak és ott alaposabbak és kevesebb a konfliktus, hanem inkább azt kell nézni, hogy amikor ott voltam, akkor ez hiányzott, és ez most nekem megvan.

Ami nekem hiányzott, azok az emberi kapcsolatok voltak, illetve az, ami az ember magával hozott kultúráját alkotja, akár a gasztronómia, a szokások, az ünnepek. Mi hiányzott még? Hát egy kicsit a változatosság, a spontaneitás, ezek mind olyan dolgok, amik déli kultúrákra talán jobban jellemzőek. Míg egyik oldalon csodáljuk és értékeljük a pontosságot, azt, hogy mindig szépen tisztán vannak tartva az utcák, hogy minden szépen élére van állítva, és amikor végül benne kell élnünk, akkor néha szeretnénk egy görbe vonalat látni.

– *Kerestétek-e a kapcsolatot kint olyan személyekkel, akik Magyarországról érkeztek?*

– Igen, de ahol mi éltünk, ott nagyon kevés magyar volt. Többféle magyarral találkoztunk, nagyon érdekes történetek ezek mind. Összetartó magyar közösség ott nem volt. Találkoztam olyannal, aki már nagyon sok évvel ezelőtt költözött oda ki, és ővele azért volt érdekes beszélni, mert annyi év távlatából sokkal letisztultabban látta a különbségeket, és azt is meg tudta fogalmazni, hogy mi az, ami hiányzik a magyar embernek ott kint. Neki német férje volt és két gyereket nevelt fel már németnek, olyan majdhogynem nyugdíjas

korú hölgy volt, és sose tudta teljesen feldolgozni, hogy ő oda kiment és ott maradt. Valahogy nem működött nála a dolog. Mondta, hogy neki továbbra is nagyon neheze érik a kapcsolatteremtés, mert mi más csatornákon kommunikálunk. A hölgygel aztán például soha többé nem találkoztam, leveleztünk viszont. Volt olyan, aki minket szólított meg, szintén látván, hogy még mindig magyar rendszámunk van, és ővele váltottunk pár szót az utcán, teljesen spontán módon, de aztán odáig nem jutott a dolog, hogy akkor elhívjuk egymást egymáshoz.

– *Volt-e kapcsolatok más országból érkező migránsokkal? Milyen tapasztalatokkal járt ez?*

– Igen, volt, és van, akivel meg is maradt. Hát nagyon érdekes tapasztalatokkal járt, mert ők is mindig összehasonlítgatták a saját országukkal a Németországban tapasztaltakat, és ezáltal az ember megint más kultúrákat is megismerhetett. Nagyon jellemző egyébként, hogy a lengyelekkel általában teljesen ugyanaz a mentalitás.

„...a biztonságérzet eltűnt belőlem”²

– *Meséld el légy szíves, hogy melyik családtagod élt külföldön. Hogyan tudtad meg, hogy ők erre készülnek, hogyan fogadtad a hírt?*

– A lányom ment külföldre a családjával, és előtte mondhatni napi kapcsolatban voltunk, itt laktunk egy faluban, úgyhogy sokat találkoztunk. Tényleg, mondhatni napi szinten. Hogy hogyan fogadtam a költözés hírért? Éppen amiatt, hogy napi szinten találkoztunk, már a gondolat felmerülése óta beszélgettünk a dologról. Már akkor beszélgettünk róla, amikor még tényleg csak egy kósza ötlet volt. A döntés, hogy ők kiköltöznek, száz százalékgig az ő ötletük, az ő döntésük volt, én azt nem gondoltam befolyásolni, megvolt az indokuk.

– *Te is ezt a megoldást láttad az egyetlen megoldásnak?*

– Olyan értelemben igen, hogy azért nem kis problémával küszködtek ők: devizahitelből épült a ház, egyre növekvő költségek, Lacinak a munkahelyi lehetőségei és problémái. Ezek élő nehézségek voltak, és az, hogy megpróbálkozzanak valamivel, és ezt éppen külföldön tegyék, az lehetséges akciónak tűnt számomra is. Hogy itthon tovább, azt is meg lehetett volna csinálni, tehát nem mondom azt, hogy nem volt más megoldás. Maradhattak volna, azt gondolom, de azt azért én sem láttam, hogy jelentősen tudna javulni a helyzetük itthon.

– *Lehet, hogy ők már bele is voltak fáradva az itthoni próbálkozásokba, és valami teljesen mást akartak kipróbálni?*

– Igen, elképzelhető. Az, hogy külföldön megpróbálják, mindenképpen lehetőségként jött számításba. Lehetett olyan emberekkel találkozni, akik már kimentek vagy kint dolgoztak, vagy a férj kint dolgozott, aztán hazajött. Lacinak a régi kollégája is, aztán volt egy utcabeli is, szóval eléggé divatba jött ez a kimenetel. És ők is így gondolták, hogy ezt megpróbálják.

² Az interjúalany (1950) sváb-magyar származású, német szakos tanár, művelődésszervező. Jelenleg egy Szeged melletti településen él, nyugdíjas, két iskoláskorú unokája van.

– Amikor elmentek, az a te életedre milyen hatással volt? Hiszen miattuk elköltöztél hozzájuk közel, ugyanarra a településre.

– Igen, többféle hatással volt, eleve a kiköltözés sem egyszerre történt. Laci egy évvel hamarabb kiment, és a család még maradt, és akkor – mivel Gerti a két gyerekkel egyedül maradt – az én tennivalóim is megszorodtak az előzőekhez képest. Tehát még többet voltam velük, ha kellett, ott aludtam náluk. Laci a napi otthoni tevékenységből kiesett, és én, amennyire tudtam, pótolgattam. A gyerekért elmenni az óvodába, meg sok minden, ami jött. A mindennapi életbe beegítettem.

Lelkileg nagyon megviselt, de ezzel nem akartam az ő döntésüket befolyásolni. Akkor, amikor már eldöntött tényré vált, hogy Laci kimegy mintegy szálláscsináló, majd egy idő után a család többi tagja is követi, akkor valahol bekapcsolt bennem egy olyan, mint amikor az embernek a vészpartalékai kapcsolnak be. Rögvest nagyon komolyan vettem a változást és igyekeztem magamra nézve, nem is tudom neked jól megfogalmazni, ezt egy végleges, nagy döntésnek tekinteni az ő részükről. Egy dolog segített a lelkiek elviselésében, abban, hogy ne csak a rossz oldalát nézzem, vagy jobban megértsem a dolgokat, ez pedig az, hogy biztos voltam benne, hogy nekem az a fontosabb, hogy ők boldogulni tudjanak. Nem gondoltam azt, hogy mindegy, milyen áron, csak maradjanak itthon, hanem elképzeltem magamnak azt is, hogy mi van, ha itthon maradnak, és nem tudnak egyről a kettőre jutni. Mi a jobb nekem, vagy mi a rosszabb, és azt gondoltam, hogy nekem rosszabb az, hogyha ők nem tudnak boldogulni. Hogy az az érzés jobban tönkre tesz engem, ha azt látom, hogy nem boldogulnak, nem sikerül nekik az életük, vagy éppen tönkre megy. Az nekem rosszabb, mint a hiányuk. Bár az, hogy hiányozni fognak, hogy itt hagyunk, rettenetes rossz érzés volt.

– A felszabaduló idődet mivel töltötted, miután kiköltöztek? Akkor rendkívül sok szabadidőd lett, ugye?

– Igen, gyakorlatilag folytattam továbbra is a házam felújítását, erre több idő jutott, és egy kicsit többet foglalkoztam a szomszédokkal, a rokonsággal is. Az időm persze csak akkor szabadult föl, amikor már Gertiék is kimentek. A másik pedig az, hogy mindennap, minden este skype-oltunk.

– Ez tudta pótolni a személyes találkozást?

– Több volt a semminél, vagy akár a levélnél. A skype nagyon sokat segített, még akkor is, ha fájó volt, hogy nem puszilhatom meg az unokámat. Ott van a képernyőn, de nem foghatom meg a húsát. De legalább beszélni tudtunk, és mindig tudtam, hogy mi van velük, és hogy érzik magukat, mit csinálnak. Ez sokat segített.

– Tudtatok-e találkozni azalatt az idő alatt, amíg kint voltatok?

– Tudtunk találkozni, de az nagyon kevés volt. Kimentünk mi is a fiammal egy hétre hozzájuk, ők a karácsonyt itthon töltötték, akkor is találkoztunk. Utána úgy alakult a helyzet, hogy inkább a hazaköltözés gondolatával kezdtek el foglalkozni, és Szilviának a továbbtanulása miatt úgy döntött a család, hogy a hetedik osztály második félévét már itthon végezze el. Ő februárban hazajött énhozzám, és akkor már ketten voltunk itt. Akkor az már megint más dolog volt.

– Akkor már igazából látható volt, hogy ennek egyszer csak vége szakad, hazaköltöznek?

– Látható volt. Nem tudom neked megfogalmazni, de az az igazság, hogy nem múlt el az az érzés, amit akkor éreztem, hogy biztossá vált, hogy elmennek. Nem tudom, mihez is hasonlítsam, szóval a biztonságérzet eltűnt belőlem, valami olyasmi, ha egyszer elmen-

tek, el tudnak menni máskor is, és nem tért vissza belém az a régi biztonságérzet. Akkor valahogy minden skype-olás ellenére kiestem a család mindennapjaiból, és ezt nem tudom újra felvenni.

– *Tehát úgy érzed, hogy nem állt vissza az utazás előtti helyzet vagy állapot? Hogy nem olyan, mielőtt elindultak volna?*

– Bennem nem olyan. Most megint napi a kapcsolatunk, élem a nagymamák rendes életét, sütöm a süteményeket, sokszor főzök rájuk, és minden, de valami akkor megszakadt, és nem tért vissza. Nem tudom pontosan meghatározni.

– *Az szóba jött, hogy esetleg utánuk költözz, vagy felmerült az benned, hogy mi lesz, ha ők véglegesen kint szeretnének maradni?*

– Persze, hogy felmerült, de azt is kisakkoztam magamnak, hogy azt nem tudom megtenni, mert az a nyugdíj, amit kapok, az itt Magyarországon nekem elég a megélhetéshez, de euróra átszámítva kint már nem lett volna elég. Tehát magyar nyugdíjból kint megélni úgy, hogy ne legyek a terhükre, nem tudtam volna megtenni, tehát úgy számoltam, hogy kész, ennyi volt, itthon maradok egyedül.

– *Amikor kint voltál, hogy láttad, hogyan tudtak a lányodék beilleszkedni, megtalálni a helyüket?*

– Nem lehetett egységesen megítélni a családot. Lacinak jobban sikerült a kinti élet elfogadása, mint Gertinek, és a gyerekek közül Esztike volt az, akinek jobban megtetszett a kinti élet. Gertinek kevésbé ment a beilleszkedés, ez annál is inkább érdekes volt, mivel neki nyelvi nehézségei egyáltalán nem voltak. Mivel ő otthonról dolgozik, neki gyakorlatilag mindegy is, hogy Sanghajban vagy Párizsban, vagy éppen Németországban, vagy itthon él, ahol internet van, ott mindenütt tudja végezni a munkáját. Viszont éppen ez kevés lehetőséget engedett neki ahhoz, hogy az ottani emberekkel munkakapcsolatba kerüljön és beilleszkedjen. Egy lakótelepen éltek, és a lakótelepek azért itthon sem arról híresek, hogy akár lépcsőházon belül is igazi közösségként funkcionálnának. Lacinak viszont ott voltak a munkatársak, ott volt a régi főbérelője, ahol albérletben lakott, és a munkatársak eléggé multikulturális közeg volt, mert nem csak németek dolgoztak ott. Nagyon érdekes barátságokat kötött ott, aztán a német főnökével, sőt annak az apjával is közelebbi kapcsolatba került, például elhívták magukhoz sörözni. A főbérelője szintén egy nagyon kedves asszony volt, aki mindig hordta neki a süteményt meg ennivalót. De hát, ugye, amikor a család megjött, egy lakótelepen egy lakást béreltek, és akkor az is egy új helyzet volt, és Gertit gyakorlatilag elszigetelte a munkája.

– *Összességében mi az, amit szerinted ők nyertek vagy esetleg veszítettek azzal, hogy kint töltöttek egy, illetve két évet?*

– Azt szokták mondani, hogy ami nem öl meg, az megerősít. Mindenképpen tapasztalat volt nekik. Azt gondolom, hogy nyertek. A dolog anyagilag nullszaldós, tehát anyagilag nem érte őket hátrány, de élettapasztalattal bővültek, gazdagodtak. A két gyerek meg Laci nyelvtudása is a nyereségük. Hogyha esetleg úgy fordulna a helyzet, hogy megint menniük kell, akkor sokkal felvértezettebben tudnának menni, akárhova.

– *Van-e kapcsolatod olyanokkal, akik hasonló helyzetben vannak, mint te, hogy a gyerekeik kimentek vagy kimenni készülnek?*

– Közeli kapcsolatban nem ismerek ilyet. Gondolkozom egy pillanatra... az egyik volt munkatársamnak mind a két lánya kint van. Az egyik Angliában, a másik Ausztriában

már hosszú évek óta. Ők nem jöttek vissza. Vele beszélgettem arról, hogy hogyan éli meg, mert az ő gyerekei már régebb óta kint vannak. A nagyobbik lánya kb. tíz éve nincs itt, régen kiment. Ő is azt mondta, hogy az a fontos, hogy nekik jó legyen. Más élethelyzetben van, mert a férjével együtt élnek, fiatalabb is nálam. Én meg idősebb vagyok és egyedül élek, ezért egy kicsit más.

– *Más az, amikor külföldre költözik az ember gyereke, mint mondjuk csak az ország másik végébe? Mindenütt otthon érezheti magát?*

– Hát nehéz kérdés. Azt gondolom, hogy kicsit más, mert nem mindegy, hogy 300 km vagy 1300 kilométer. Már csak a kapcsolattartás gyakorisága miatt is. A személyes kapcsolat megszűnik. Ha Magyarországon messzire költöznek el, akkor gyakorlatilag ugyanúgy megszűnik a napi kapcsolat. De mégis egy kicsit más egy szempontból. Az az igazság, hogy elsősorban az fájó dolog, hogy az ember arra gondol, hogy az unokák lassan elvesztik a magyar identitásukat. Van sok olyan gyerek, aki már nem tud magyarul és a nagyszülővel nem tud beszélgetni. De azt nem gondoltam, hogy az én két unokám elfelejtené a magyart.

Kérdezted, hogy mi kell ahhoz, hogy otthon érezzük magunkat. Élethelyzetek, hasonló élettapasztalatok, az ismerős környezet, az otthonról hozott szokások, az, hogy társadalmilag itthon elfogadott az ember. Talán előbb kellett volna mondanom, hogy azért sem biztos, hogy az én hozzáállásom általános lenne az egész kérdéshez, mert az én őseim is bevándorlók voltak.

– *Ettől még itteninek érzed magad, vagy van benned olyan érzés, hogy igazából nem száz százalékosan vagy itt otthon, mivel az őseid vagy a szüleid máshonnan jöttek?*

– Nem, abszolút itthon érzem magam. Különösen, amikor elmegyek a szülőfalumba, akkor aztán végképp otthon érzem magam. Nem, megvan bennem a sváb identitás is egy bizonyos szinten, nem tudom, hogy lehet-e ezt így dekázni, hogy egy kicsit kisebb, mint a magyar, de ez olyan, mint amikor két gyerekem van, és egyiket se szeretem jobban, mint a másikat. Az anyám magyar volt, az apám sváb. Na persze, a mostani Németországhoz való kapcsolat más tézta. Nem tudom, talán a csángókra tudnám hasonlítani, mintha én egy német csángó lennék.

– *A származásnak lehetett-e szerepe abban, hogy a lányodék éppen Németországba költöztek ki?*

– Valahol csírájában valószínűleg igen, mert Gerti német nyelvtudást szerzett. Mi hárman voltunk testvérek, és mind a hármunknak a német lett az egyik szakiránya. Gerti meg én egy kicsit másképp viszonyultunk Németországhoz, de ott nagyon nagy honvágy támadt rá, és idegenül érezte magát. Nekem viszont ott élt a nagymamám, mert a háború után kitelepítették a falunk német ajkú lakosságát. Azokat nem, akik a '41-es népszámláláskor magyar nyelvűnek mondták magukat, és mivel '41-ben apám kiskatona volt, be volt sorozva a magyar hadseregbe, neki automatikusan beírták, hogy magyar anyanyelvű. Ő maradt, a négy testvérét meg az anyját kitelepítették. Úgyhogy azért nekem egy kicsit másképp van, a gyerekkoromból mást hoztam. Amikor már lehetett, akkor a nagymama minden évben jött hozzánk, én is voltam kint, tehát másképp viszonyultam Németországhoz.

– *A gyermeknevelésben mennyire tartod fontosnak a helyi nemzeti értékek átadását? Hogy látod: ha valaki hazaszeretőnek neveli a gyermekét, azzal gátját tudja-e szabni az ilyen kiköltözésnek, múlhat-e ezen? Egyetértesz-e azzal, hogy ahová születünk, ott van dolgunk?*

– Hát, nem is tudom, hogy hol kezdjem. Hogy ott van a helyünk, a dolgunk, ahová születtünk? Én ezzel egyetértek – egy kicsit megfordítva. Ahol születtünk, ott kell, hogy legyen helyünk, meg dolgunk, meg egyáltalán, élhető életünk. De azért széles skálán mozog, hogy ott van a helyünk, ahol születtünk. Mondjuk az iszlám állam területén élő keresztényeknek, hogy ők maradjanak otthon, mert ők ott születtek és ott van a helyük. Ezt nem lehet mondani, egyértelmű, hogy menekülniük kell, tehát ez mondjuk az egyik szélsőség. De azért kimondani, hogy ahol születtünk, ott a helyünk – ennek nem látom százszázalékgig az igazságát, mert vannak olyan okok, amikor nem lehet megoldani, hogy az ember ott maradjon, ahol született. Azt gondolom, hogy ha a megélhetésünk, a dolgunk megvan ott, ahol születtünk, akkor azért az ember nem nagyon megy el. Csak, mondjuk, világot látni, turistaútra, kirándulni és így tovább. Ha otthon érzi magát, akkor otthon is marad.

Azon is el kell gondolkoznom, hogy mit nevezünk ma nemzeti értéknek. Mi az a nemzeti érték, amit a család át tud adni? Azt gondolom, hogy a család óhatatlanul nevel nemzeti értékekre is, és mindenre, mert a legnagyobb nevelőereje a példamutatásnak van. Otthon sajátítja el az ember azokat a viszonyulásokat, azokat a mindennapi élet intézéséhez szükséges algoritmusokat, amivel él és az életét megoldja. De nem tudom, hogy mit lehet itt most nemzeti értéknek nevezni, még hozzá úgy nemzeti értéknek tartani, ami a magyarokra jellemző. Mi az, ami a magyarokra jellemző? Van, lehet látni vagy lehetett látni kokárdát kitűzve, persze, ez szimbólum. De láttam olyat is, hogy felvonuláson nemzeti színűre kötött harisnyában vagy nemzeti színű, piros-fehér-zöld csíkos ruhában volt valaki. Hogy ez mennyire nemzeti érték nekünk? Azt gondolom, hogy nem feltétlenül tudja az a nemzeti csíkos ruhába öltözött, nemzeti érzelmű ember, hogy milyen egy páros pohár vagy egy lekváros szilke, szóval nagyon sok minden, ami a régi magyar kultúrának a kincse. Ennyi: a piros-fehér-zöld maradt belőle.

Bármilyen idetartozhat, ami azt szolgálja, hogy a hazaszeretet kialakuljon, és ez lehet építészeti érték vagy népdalkincs is. Biztos, hogy családról családra is változik, hogy mi hangsúlyos. Tehát itt olyasmire gondoljunk, amivel ki tudjuk alakítani azt, hogy szeretjük ezt az országot, és értékkeljük az itteni embereket, és idetartozónak érezzük magunkat.

A közös kultúrkincsünk nem kap megfelelő szerepet az oktatásban, és messze nem a mindennapi életben. Jó, azért a magyar nyelv megmarad mint közös kultúrkincsünk. A magyar néprajzot, a magyar népművészetet, a folklórt, azt gondolom, hogy nem adják a családok mindennapjai, ezért nem tudják azt átadni. Múzeumi dolog lett az egész, és én egy projektszerű nemzeti nevelést nem gondolok célravezetőnek. De érdekes, mielőtt kiköltöztek volna, Esztikének megtanítottam a Hull a szilva a fáról című népdalt. Az is ilyen projektszerű volt.

– *Ezt már akkor azért tanítottad meg, hogy legyen neki a tarsolyában egy magyar népdal is?*

– Igen, azért tanítottam meg neki.

– *Milyen útravalókat adták még? Volt még valami?*

– Nem, nem is tudom. Magamat adtam csak úgy. Mint akire lehet emlékezni. Más nem.

„Baden-Württemberg nem volt az otthonom, az nekem német-külföld volt”³

– Honnan származol és mikor, milyen okból költöztél Magyarországra? Tudom, hogy Németországban sokkal nagyobb a mobilitás, és nem ritka, hogy az emberek már egyetemista koruktól kezdve nagyon messzire kerülnek a szüleiktől.

– Egy kisvárosban, Zittauban születtem, a német–lengyel határ közelében. Ez Szászország tartományban van, ami az újraegyesült Németországnak egyik úgynevezett „új” tartománya. Ez már magarázat a fokozott mobilitásra is, mert nagyon sokan mennek keletről a gazdaságilag erősebb, nyugati tartományokba, például Baden-Württembergbe vagy Bajorországba. Én az iskola után először elmentem katonának, ami már rögtön mobilitást követelt, mert az embereket általában olyan messzire viszik, amennyire lehetséges, tehát nem az eredeti lakóhely közelébe kerülnek. Én Thüringiába kerültem, ami vonattal 6–7 óra távolságban volt otthonról. A katonaság után Drezdában tanultam, ami már közelebb volt a szüleimhez, csak ötven kilométerre onnan. Az egyetem után Baden-Württembergbe mentem dolgozni, ott találtam munkát, ahogy említettem, az egy „erős” tartomány Németországon belül. A munkahelyemen aztán azt a feladatot kaptam, hogy működjek közre a magyarországi gyár felépítésében. 2010-ben jöttem először Magyarországra, hogy megismerjem a helyszínt, és 2011-ben költöztem ide.

– Hogyan kerültél Baden-Württembergbe? Nem lett volna közelebb munkalehetőség?

– Az ember tanul öt évig, és látja, hogy hol vannak lehetőségek. A nagy cégek ott vannak délen, Baden-Württembergben, aztán egy kisebb központ Wolfsburg, ahol a Volkswagen van, és aztán még a Ruhr-vidék jelentős, de ott főként energiaipari cégek vannak. Mind hat-hétszáz kilométerre volt tőlünk, tehát a távolság gyakorlatilag ugyanaz volt. Azért kerültem a Daimlerhez, mert már az egyetem alatt kapcsolatban voltam velük, részese voltam egy támogatói programnak, és így adta magát a dolog.

– Mit szoltak a szüleid ahhoz, hogy ilyen távol kerültél a családi háztól?

– Kelet-Németországban körülbelül kétszer olyan magas a munkanélküliségi ráta, mint Németország többi részén, így tulajdonképpen mindenkinek vannak olyan rokonai, ismerősei, szomszédai, akik az ország nyugati felében dolgoznak. Vagy ingáznak, vagy áttelepültek véglegesen. Tehát igazából erre ott fel vannak készülve az emberek, a hozzátartozók. Mindenki számolhat, számol azzal, hogy a fiatalok elmennek gazdaságilag erősebb tartományokba dolgozni. Inkább az a kivétel, aki marad. Szóval a szüleim soha nem mondták, hogy örülnek ennek, de azt se, hogy nem. Ez egész egyszerűen teljesen normális. Ha az ember megkérdezné tőlük, hogy mi lenne a kívánságuk, akkor biztosan az, hogy ott a közelben sikerüljön valamit találni, de én eljöttem Baden-Württembergbe, az öcsém elment Bajorországba, a másik öcsém maradt a közelben. Ő a TU-n⁴ tanít, professzor szeretne lenni, és az olyan dolog, hogy azt bárhol lehet csinálni. A TU egy jó egyetem, tehát megéri neki ott maradnia. Ha az ember a magánszektorba akar menni, akkor viszont inkább kivétel az, hogy valaki maradni tud.

3 Jürgen Franze (1980) német származású mérnök az MBMH-nál. 2011 óta él Kecskeméten. Felesége magyar, két gyermeket nevelnek.

4 Technische Universität

– *Mi szólt Magyarország mellett? Volt-e egyáltalán választási lehetőség a cégednél?*

– Nem, választási lehetőségem nem volt, mert engem beosztottak ebbe a projektbe. De amikor meghallottam, hogy ez lesz a feladatam, akkor örültem neki, nem mondtam, hogy nem szeretném csinálni, sőt, épp ellenkezőleg. Tehát ilyen értelemben nem az én döntésem volt, hanem a főnökömé, de nem volt ellenemre.

– *Mennyi időre érkezted?*

– Eredetileg két évre, mert először csak a B osztály gyártását tervezték ide, később aztán hozzájött a második, majd a harmadik autó, és így nekem is egyre hosszabb lett az itt töltendő idő.

– *És ez neked nem jelent problémát? Bár időközben családot is alapítottál itt.*

– Nem, ahogy mondtam, nekem Baden-Württemberg nem volt az otthonom, az nekem német-külföld. Az 600 km-re volt, ez itt 750 km-re van Drezdától. Egy órával hosszabb csak az út, mert jók a közlekedési viszonyok. Szóval nekem mindkettő „külföld”.

– *Hogy sikerült itt beilleszkedned? Hogyan érezted itt magad eleinte?*

– Mivel egy cég miatt jöttem, az eleje nagyon könnyű volt. A cég keresett lakást, intézte a formalitásokat a különböző hivatalokban. A villany, a gáz intézésénél, mindenhol segített a cég, és az alapszükségleteket könnyen ki lehetett elégíteni. Tehát ez a része nagyon egyszerűen ment. Aztán jött a második lépés: embereket megismerni, beilleszkedni. Ez nagyon nehéz volt, mert a gyár felépítésére küldtek ide bennünket, és rengeteg időt dolgoztunk ezen. De ezzel sem volt problémám, mert itt az emberek elképesztően sokan és jól beszélnek németül, de legalábbis angolul. A fiatalabbak gyakrabban angolul. Szóval nem volt túl nehéz. Eleinte természetesen csak a német kollégáimat ismertem, aztán lassanként másokat is a cégen belül, aztán pedig olyanokat is, akiknek semmi köze nem volt a munkámhoz. Így ismertem meg a feleségemet, Beát is.

– *Tanultál magyarul?*

– Megpróbáltam, igen. Négy-öt órát tanultam. De hát biztosan közrejátszott, hogy kevés sikerélményem volt, és hogy sok volt a munka, így aztán abbahagytam. Nem végleg, mert én bízom benne, hogy valamikor meg fogok tanulni magyarul, de most egyelőre nem tudok vele foglalkozni.

– *Ha magyar nyelvismeret nélkül is meg tudtál ismerkedni, kommunikálni tudtál magyarokkal, akkor nem is volt rá szükség.*

– Igen, ez az. A munka, a projekt nyelve német volt. Most, öt évvel később, a németek már mennek visszafelé, és a magyar nyelv egyre nagyobb szerepet kap, mert a magyarok átveszik a gyár irányítását. Tehát most már fontosabb lenne a magyar nyelv ismerete, de annak idején a gyárépítés németül ment, akkor német volt a fő nyelv, és a magyar kollégák is tudtak, tudnak németül. A magánéletben sem volt nagy a motiváció, hiszen Bea nagyon jól beszél németül.

– *Milyen nyelven beszéltek a családban? Németül?*

– Igen. A fiunk, Dávid, azt hiszem, nagyon jól beszél magyarul, de németül inkább csak ért.

– *Hogy érzed magad Magyarországon? Mi hiányzik esetleg a hazából?*

– Százszázalékosan jól érzem itt magam, csak a barátok és az ismerősök hiányoznak. Az én életemben már volt egy váltás, amikor Szászországból Baden-Württembergbe, Stuttgartba költöztem. Ott csak két és fél évet éltem, de hiányoznak az ottani barátok, mert

sajnos nagyon ritkán látom őket. A német hagyományok közül nem hiányzik semmi, mert nagyon hasonlóak az itteniekhez. Húsvét ott is van, itt is van, na, mondjuk, itt van locsolás, ami nálunk nincs. De abban meg szívesen részt veszek. Dávid húsvétkor keresi a tojásokat a kertben, ahogy Németországban szokás. Szóval, keverjük a hagyományokat.

– *És karácsonykor mi kerül az asztalra? Melyik ország hagyományai szerint tartjátok az ünnepet?*

– Attól függ, hogy hol vagyunk, melyikünk szüleinél.

– *Gondolom, hogy az Aldi vagy Lidl révén itt is beszerezhetőek a német élelmiszerek például.*

– Így van. Ezen a téren sincs nagy különbség, nagyon sok mindent szívesen megeszek, amit itt esznek az emberek, és abból, amit Szászországban esznek az emberek, sok minden ízlik a magyaroknak is. Tehát könnyen lehet kombinálni a dolgokat. A német tévécsatornák is elérhetőek itt, és az interneten keresztül meg bármi.

– *Mi a helyzet a mentalitásbeli vagy kulturális különbségekkel?*

– Ami Németországban egy ilyen cégnél másképp van, az az, hogy ott a szakemberek már több évtizede csinálják azt, ami a dolguk, és nekik semmit nem kell már elmagyarázni. Itt még csak öt éves a gyár, világos, hogy még nincs annyi tapasztalata az embereknek. Ezért aztán gyakran olyasmivel is kell foglalkoznunk, ami Németországban már fel sem merül, de ez évről évre kevesebb lesz. Úgy látom, hogy a kezdetekkel összehasonlítva, nagyon jó színvonalat értünk el. Aztán itt elég jó az együttműködés. A szabályokat nem mindig tartják be teljes mértékben, de ha valami történik, akkor nagyon rugalmasan reagálnak, éjszakáznak, és egy éjszaka alatt megoldódik az, ami már két-három hete húzó-dott. És mégis pontosan elkészül a munka. Szóval ez vagy az más, mint Németországban, de nem rosszabb.

– *Mik a terveitek? Maradtok Magyarországon vagy elmentek Németországba?*

– Most visszamegyünk Németországba, mert a gyár kész, és a terv szerint itt befejeződik az én munkám, megyek vissza a központba. Valamikor aztán épül egy újabb gyár, vagy újabb modell gyártása kezdődik meg, és akkor újra szükség lesz itt olyan emberekre, akik a német és a magyar gyár közötti kapcsolatépítésben közreműködtek. Akkor majd meglátjuk, hogy sikerül-e újra Magyarországra jönnöm.

– *Jó hallani, hogy adott esetben újra eljőnnél Magyarországra.*

– Persze.

– *Ha mérleget vonsz, mit nyertél és mit veszítettél ezzel az öt évvel, amit Magyarországon töltöttél? Gondolkodtál már ezen?*

– Mérleget mindig a legvégén von az ember. Számomra az itt-tartózkodás rendkívül pozitív, minden értelemben teljes siker. Nem tudom, hogy ez minden német kollégámra igaz-e, vagy esetleg mások jobban szenvednek az otthontól való távolságtól, például, ha ők baden-württembergi származásúak, és első alkalommal kerültek az otthonuktól távol. Nálam ez nem volt téma. Tehát számomra szakmailag siker volt, hogy az új gyár felépítésében közreműködhettem. A magánéletemben is sikeres volt az itt-tartózkodás, hiszen itt ismertem meg a feleségemet, itt alapítottam családot. Az életminőség ugyanolyan jó, mint Németországban, jók az ételek. Nyáron a sok fesztivál miatt nagyon jól érzem itt magam. Tehát teljesen elégedetten megyek vissza Németországba, és várom a következő lehetőséget.

„...az amerikai átviszi a másik városba a házát, a németek csak felbontják az albérletet. Ennek nálunk még nincs itt az ideje”⁵

– *Mi volt a lakóhelyváltás oka?*

– A lakóhelyváltás oka a munkahely volt, a Mercedes miatt jöttem, jöttünk.

– *Az nem volt szempont, hogy ott a közelben, Hatvan közelében legyen a munkahely?*

– Nem. Én miskolci vagyok. Tízéves koromban költöztünk Hatvanba. Én nagyvárosi vagyok, és mindig is hiányzott a nagyváros. Ilyen szempontból nekem Kecskemét élhető. A szüleim a vasútnál dolgoztak, és egy nagy vasúti átépítés miatt tapasztalt munkaerőre volt szükség Hatvanban. Felkérték őket, és ők megragadták ezt a lehetőséget. Átköltöztünk Miskolcra Hatvanba. Tízéves voltam ekkor. Hatvanban éltünk, de nem gondolkodtam soha azon, hogy ott maradjak. Sportoltam, fociztam, és nyolcadikban már igazából úgy kerestem iskolát is, hogy az valahol máshol legyen. Egerben jártam technikumba. Vonatoztam mindennap, és már akkor természetes volt, hogy ingáztunk Eger és Hatvan között. Ilyen szempontból nem volt nehéz Kecskemétre jönni. Amikor a technikummal végeztem, Hatvanban dolgoztam egy-két évet, majd következett a katonaság. Kimondottan olyan helyet kerestem, hogy még véletlenül se a közelben legyen. Nyírbátorban voltam határőr. Ezt két év hajózás követte a Dunán. Hatvanba csak hazajártam, mert ott volt anyukám és az öcsém. Amikor ennek vége lett, Hatvanban dolgoztam a Boschnál tíz évet. Ekkor jött a hír, hogy a Mercedes gyárat épít Kecskeméten. Egyből jelentkeztem. Semmi oka nem volt ugyan, legalábbis nem kellett volna elmennem, mert elég jó pozícióban voltam. Így visszagondolva, valószínűleg még most is ugyanazt csinálnám, ha ott maradok. Talán egy szinttel fentebb lennék. De a Bosch beszállító cég, és amikor az ember meghallja, hogy egy autógyártó jön – ami a multinacionális terelésben a TOP –, akkor elgondolkozik. És akkor 2008 júliusában beadtam a jelentkezést. Mindenki azt gondolta, hogy úgysem lesz belőle semmi.

– *Miért ne lett volna?*

– Mert csak egy hír volt, és én is csak nagy nehezen találtam meg, hogy ki az, akihez lehetne írni. Júliusban jelentkeztem úgy, hogy egy hónap kutatómunka kellett ahhoz, hogy legalább egy postacímet szerezzek. Megcsináltam a magyar–német nyelvű önéletrajzot – akkor még segítséggel –, és elküldtem borítékban. Még emlékszem is, egy A4-es boríték volt, és majdnem 1800 forintba került. Júliusban elküldtem, de csak a következő év májusban vették fel velem először a kapcsolatot. 2009 júliusában hívtak be ide a GAMF-ra interjúra, szeptemberben egyeztetettünk telefonon, hogy akkor mennyiért is jönnék, és hogy ezt meg azt tudják kínálni. Hát volt egy kis csalódás, hogy az ember nem is ezt gondolná... Aztán annyira jönni akartam, hogy december 1-jétől már mercis voltam.

– *A család mit szölt ehhez? Akkor már családós ember voltál.*

– Igazából elég tudatos volt az egész. A nejem tősgyökeres hatvani, de az, hogy jönni akarok, belepasszolt abba az imidzsbe, hogy én másfajta gondolkodású vagyok. Szeretem

⁵ Demjén Zoltán (1974) foglalkozása művezető, középvezetőként dolgozik az MBMH-nál. 2009-ben feleségével és két gyermekével költözött Hatvanból Kecskemétre, azóta gyarapodott a család. Három gyermeket nevelnek.

15–20 évre előre látni a dolgokat, azt, hogy milyen lehetőségek lesznek akkor, és nem azt, hogy ez van és akkor majd lesz valami. Már a fiamnál is azt kerestem, hogy hogyan és milyen lehetőségeket kellene majd neki biztosítani, hogy ha majd választási lehetőség előtt áll a nyolcadik osztály végén és a középiskola után, akkor ne csak egy-két irány, hanem a lehetőségek tömkelege legyen a számára. Sportot kerestünk. Focit abszolút nem akartam, mert abban rossz tapasztalatom volt, és mert annak „akkoriban” a hírneve nem volt olyan vonzó. Épült az óvoda mellett egy uszoda, és akkor elkezdtük a vízhez szoktatást. Igazából már a Merci előtt tervben volt, hogy valamerre mozdulunk. Mindig arról meséltem a feleségemnek, hogy milyen jó a németeknél, milyen tisztaság van náluk, és hogy mennyire élhetőbbek, nem furkálnak. Voltam Spanyolországban is a Bosch miatt. Én mindig ilyenekről meséltem, ő meg ezt nem tudta elképzelni. Benne is az volt, hogy valamerre mozdulnunk kell. Amikor eljöttem ide, ingáztam három hónapot. Vonatoztam. Ezután kiküldtek két hónapra Németországba, a feleségem pedig jött Kecskemétre albérletet keresni. Amikor májusban hazajöttem, már megvolt az albérlet. Igazából ő irányított mindent Hatvanból. A Batthyány utcán volt az albérlet, amit én készítettem elő annyira, hogy ők is tudjanak költözni. Szerencsés időszak volt, amikor Kecskemétre jöttünk, mert éppen az iskolakezdés előtt álltunk. Mindenféleképpen német két anyanyelvű sulit szerettem volna. Az iskolaválasztás nagyon tudatos volt, mivel azt szerettük volna, hogy a fiunk tanuljon meg németül. Kérdezték, hogy miért nem az angol. Ha előrevetítem, hogy 20 év múlva hol leszünk, vagy milyen munkahelyek, cégek lesznek Magyarországon, akkor szerintem inkább német cégek, mint amerikaiak vagy nemzetköziek. Ha valaki beszél németül, az most jobban el tud helyezkedni, mint aki csak angolul tanult. Nem is az, hogy jobban, mert az angol sok helyre kell, hanem a némettel lehet találni olyan pozíciót, ami nagyon keresett. Tehát a német nyelv megtanulása elsődleges szempont volt. Szerintem a lányaimnál is így lesz.

– *A beilleszkedés hogy ment?*

– Nekem könnyű volt, mivel cégnél dolgozom. Mikor a Boscht otthagytam, tíz év után, és visszanéztem a szürke, nagy dobozra, tök érdekes volt, hogy a tíz év bentről nem volt ugyan gyors, de olyan volt eljönni, mintha tegnap mentem volna be először. Mivel sokat vagyok a munkahelyen, az ember a munkatársakkal alaptól kialakítja a szükséges kapcsolatokat, mert együtt dolgoznak. Néha egy-két helyre el is mentünk közösen. Szóval nekem nem volt nehéz. A családdal viszont még nem sokat járunk Kecskeméten társasági helyekre, éttermekbe. A főtér azonban nagyon bejött. Az első perctől fogva örültünk, hogy idejöttünk. Nekünk Kecskemét nagyon megtetszett, a gyerekeknek meg pláne. Bízunk abban, hogy itt majd több lehetőségünk lesz kikapcsolódásra is. Itt van mozi, nem kell emiatt felutazni Hatvanból Gyöngyösre vagy Pestre, és sok rendezvény is helyben van. Ilyen szempontból nagyon előnyös volt a váltás. Amikor eljöttem Hatvanból, nagyon sokan mondták, hogy hülyeséget csinálok, mert úgysem lesz az egészből semmi. Még akkor is ez volt a visszhangja, amikor már épült a gyár és itt dolgoztam.

– *Szóval rosszaláltak, hogy eljöttök?*

– Azt, hogy rosszalták, nem mondanám, de irigységet néha lehetett érezni. Nagyon sokan nem mernek váltani, de én pont az ellenkezője vagyok ennek. Szerintem oda kell menni, ahol munka van. Most már ugyan saját lakásunk van, de ezt bármikor el lehet adni. Szeretnénk majd mi is megállapodni, de még nem most, majd ha megélem az ötvenéves kort. A gyerekprojektet előrébb hoztuk, hogy inkább legyen meg minél hamarabb a nagycsalád. Ha a gyerekek már nagyobbak, könnyebben mehetünk közösen kirándulni, vagy akár kettesben kikapcsolódni, mert ők már tudnak egymásra vigyázni. Nem akartuk, hogy

először éljük az életünket, és csak azután jönnek a babák. Amikor már itt voltam, egy fél évre rá jöttek a volt kollégák Hatvanból. Valami elindult, amikor váltottam. Most nem azt mondom, hogy miattam jöttek ide az emberek, csak nyilvánvaló, hogy bátrabbak lettek. Itt van a volt folyamatmérnök kollégám, egy munkatársam, aki hasonló művezetői pozícióból váltott, és idetalált az egyik legjobb barátom is, aki mérnökként helyezkedett el. Jöttem még Kecskemétre ismerősök, de ők már nem a Mercihez, hanem beszállítócégekhez. Nem mindenkit a csillag vonzott, van, aki egyszerűen csak váltani akart. Akik Hatvanból jöttek, részben itt vannak Kecskeméten, de van, aki Nagykovácsra, és van, aki Városházára költözött. Szóval vannak Hatvanból követők. Szerintem az én eljövetelem egy löket volt. Ha én megpróbáltam, akkor ők is megpróbálják. Senkinél nem tapasztaltam azt, hogy megbánta volna. Eljöttek a kisvárosból a nagyvárosba, és ezt mindenki inkább pozitívan élte meg. Hogy a munkában mennyire találták meg a számításukat és mennyire jött be, amit reméltek, az egy másik dolog. Mindenki mást remélt, azonban annyira nem rossz, hogy itt hagyja. Most már látja az ember, hogy milyen egy autógyár, nyilván nem olyan, mint egy beszállító. Teljesen más kategória. Beilleszkedni nem volt nehéz, rengeteg ismerősre szert tettem. Ha valaki ilyen multinál dolgozik, akkor az egész élete bent zajlik. Furcsa az is, hogy ha onnan a műszak végeztével kiszakadsz, nem is nagyon vágysz kapcsolatokra. Nincsenek sörözések meg ilyesmi. Gondolom, a gyerekek miatt is inkább így érzek. Tehát befogadtak, igazából mindenhol elfogadtak minket.

– *Igen, csak könnyebben megérti az ember, amikor valakinek nincs munkahelye, és ezért kényszerül arra, hogy nagy távolságra elköltözzön. A te esetében nem erről volt szó, hanem egy meglévő munkahelyről jöttél.*

– Hát most ne legyen így, de ha azt mondanák holnap, hogy köszönjük, ennyi volt, nem ijednék meg. Biztosan rosszul esne, de nem ijednék meg. Valószínűleg egy másik multinál keresnék lehetőséget, és mihelyst lehetne, odaköltöznék. De ne legyen így! Nem ez a célom! Most már nem nagyon akarok váltani, mert valószínűleg mindenhol ez lenne, csak más színben. Alapozni lehet egy munkahelyre, de annak nagyon jó munkahelynek kell lennie. A Mercedes is ilyen. Tehát, ha egy ilyen nagy multi idejön, akkor ő biztosan huzamosabb ideig akar itt lenni, lehet rá jövőt alapozni.

– *A feleséged hogyan tett szert kapcsolatokra?*

– A feleségemnél azon dolgozunk jelenleg, hogy most már ő is próbáljon meg élni. Neki nem nagyon van kapcsolata rajtunk kívül, a gyerekevelés miatt meg pláne nem is jut rá ideje. Minden perce ki van centizve. Most már azonban neki is hiányzik a társaság. Most van az, hogy el szeretnénk járnunk végre társaságba. Terveztük a színházat is, hogy majd veszünk bérletet, hogy legyen már valami rendszeres kényszer. Ismerve azt, hogy milyen volt a Bosch, simán eltelik tíz év, és észre sem veszi az ember. Az is hozzátartozik, hogy amikor a feleségem eljött Hatvanból, a rokonságában kiverte ezzel a biztosítékot. Nem azt mondom, hogy ez egy megbocsájtathatlan dolog volt, de el nem tudták volna képzelni korábban. Annyira nem, hogy az öccse a barátnőjével és az anyukája is utánunk jöttek. Ők is a Boschnál dolgoztak, és nem is akármilyen munkahelyük volt, de a feleségem közelségére olyannyira szükségük volt, hogy nagyon megviselte őket, amikor eljött. Mindenáron jönni akartak utána, és most már ők is itt vannak.

– *Sikerült itt munkát találniuk?*

– Az anyukájának már csak egy év van a nyugdíjig, ezért mondtuk is, hogy ne jöjjön, mert nagyon jó állása volt, és rizikós a dolog. Beadta a jelentkezését a Mercihez, de sajnos nem sikerült neki. Ekkor jött az első pofon. Már úton voltak a költözéssel, mikor kiderült,

hogy őt nem veszik fel. A testvérét és a barátnőjét felvették ugyan, de az anyukájának hirtelen munka kellett. Egy darabig munkanélküli volt, aztán egy átképzés segítségével sikerült elhelyezkednie egy varrodában. Neki jó váltás volt, mert ő is megszerette a nagyvárost. A tesó azonban mindenáron falusi feelinget akart nagy földdel. El is költöztek Helveciára. Szóval ők most távolodnak a várostól, és majdnem mindenhez kocsiba kell szállniuk.

Ja! Az öcsém is itt van. Ő nem a Boschnál dolgozott, hanem a vállalkozását adta föl, és jött el Kecskemétre a Merci miatt. Tehát nekem a Mercinél minden csarnokban van egy rokon. Öcsém először Kiskunfélegyházára költözött, de ő is szeretett volna Kecskemétre jönni, azonban neki ez nem volt annyira kedvező. Én középvezetői pozícióban vagyok, ezért nekem nem annyira kivitelezhetetlen egy albérletért fizetni, de sok ember nem teheti ezt meg. Ráadásul Kiskunfélegyházán harmadannyi volt egy albérlet, mint itt. Idővel elköltözött Nagykőrösre, mert ott még kedvezőbbek az árak. Amikor itt bérelni kellett egy lakást, az nagyjából másnak egyhavi fizetésével ért fel. Ilyen szempontból szerencsés a helyzetünk. Nagyon örülök, hogy én ezt meg tudtam finanszírozni. Kecskemét drága, mert építettek a németekre, és minden majdnem háromszor annyiba kerül.

– *Barátok maradtak Hatvanban, akikhez visszajártok?*

– Maradtak, de kevesen. Akkoriban ott majdnem mindenki elkezdett lehetőségeket keresni, és nagyon sokan el is mentek jobbra, balra. Hatvanban volt egy szórakozóhelyünk, a Windsor Pub, ahova összejártunk hétfvégéken beszélgetni. Volt, hogy több órán át beszélgettünk egy-egy korsó sör mellett. Az a társaság sajnos már szétrobbant, Pestre, Kecskemétre, külföldre. Tehát már szinte senki sincs ott a régi csapatból. Ha leutazunk Hatvanba, akkor azt csakis azért tesszük, hogy anyut vagy Andi rokonait meglátogassuk. Az apukám Miskolcon maradt, őt is meglátogatjuk egyszer-kétszer évente. Nem tudom, miért van, de én nem nagyon vágyom vissza. Talán a szüleim is úgy neveltek, hogy ne kelljen a kezemet fogni. Tényleg nem tudom, miért érzek így. Viszont én szeretném mindenféleképpen úgy alakítani a jövőnket, hogy olyan helyen élhessünk, ahová a gyerekek szívesen hazajönnek. Ha azt az oldalát nézem, hogy egy második emeleti panelban lakunk, biztos vagyok benne, hogy oda nem fog hazajönni se a fiam, se a lányaim, csak akkor, ha valami bajunk van, vagy már régóta nem találkoztunk. Ha most én úgy mehetnék haza a szülőkhöz, hogy van egy házuk, mondjuk a Balaton környékén, akkor a kellemeset a hasznossal össze lehetne kötni, és eltöltene az ember egy-két hetet a szereteteivel együtt. Keresztszüleim Miskolcon laknak, a tizedik emeleten egy panelban. Sajnos nagyon kevesen látogatják meg őket, és ez nagyon rossz nekik. Simán el tudom ezt képzelni, mert nekem is rossz lenne. Oda például azért megy el az ember, mert már régen találkoztunk. Rossz ezt így kimondani, de ez az igazság. Nézd meg a filmeket! Olaszországban hazamegy a régi birtokra a család, és akkor marad is ott több hetet. Kiveszi a szabadságát, és ott is marad a nyáron. Nagyon megszerettük Kecskemétet, mindig is közel fog állni hozzánk, de mi szeretnénk majd vásárolni egy telket vagy egy nyaralót valahol a Balaton mellett, vagy egy hasonló szép helyen. Valami olyasmit, amit később át lehet alakítani egy takaros házzá. Már tettünk is lépéseket ezért. Lehet, hogy nem így lesz, de én azt gondolom, hogy ez most így eléggé tudatos. és így szeretnénk alakítani az életet.

– *A gyerekekben, vagy legalábbis a fiadban benne van az, hogy nem feltétlenül itt képzeled el az életét?*

– Szerintem nagyon benne van, és ennek valamilyen szinten örülök is.

– *Tápláljátok is ezt benne?*

– Hát azt, hogy el kell mennie külföldre tapasztalatot szerezni, az első perctől hallotta tőlem, de nem azt, hogy elmenjen végleg. Igazából én is szívesen kimentem volna külföldre dolgozni, de eszem ágában nem lett volna kint maradni. Állítólag a németeknél hét évig lakik egymás mellett két ember, és csak ezután köszönnek először egymásnak. Nyilvánvalóan ez egy sarkítás, de ők tényleg nagyon bizalmatlanok. Nagyon sokat beszélgettem velük és tudom, hogy külföldön mindig külföldi maradsz. Ezzel nincs is baj. Németországban a munkám révén sokat voltam, és ha az ember felveszi az ottani ritmust, köszön, illetmódú és elfogadja a szokásokat, megpróbál úgy viselkedni, ahogyan azt ott elvárják tőle, akkor nincs semmi baj, akkor szeretni fogják. Mondtam a fiannak, hogy majd meg kellene próbálnia kint továbbtanulni, ami a nyelvtanulás szempontjából nagyon hasznos és egyben jó viszonyítási alap lenne neki. Ha majd hazatér, már tapasztalt lesz, és sokkal jobban tudja majd becsülni a dolgokat, értéket tud teremteni, tovább tud lépni. Az úszást tudatosan erőltettük nála. Nem könnyű a gyerekek felkelni minden reggel, de most már szereti. Az első két évben volt inkább nagyobb a nyomás, aztán amikor megkérdeztük, hogy csinálja-e vagy sem, akkor azt mondta, hogy csinálja. A gyerekek is menjenek tanulni, menjenek ki, tapasztaljanak, csak legyen hova hazajönniük. Majd meglátjuk. Jó lenne, ha a fiam sikeres lenne a sportban, mert akkor még több lehetősége lenne. Ha jó sportoló valaki, több lehetőséget kaphat.

– *Hiányzik-e valami onnan, a hegyekből, Hatvanból, Miskolcra?*

– Miskolc mindig is hiányozni fog, mert ott nőtem fel, arra szívesen emlékszem. Hatvan sajnos nem sok nyomot hagyott bennem. A barátok nagyon hiányoznak, nagyon jó társaság volt, egy nagyon jó közösség alakult ki a Windsor Pubban, ahova jártunk. Az hiányzik. A mai napig emlegetjük a párommal. Ha megnyerném az ötöst, és tudnék magamnak egy olyan házat építeni, aminek a fele ilyen bulirezidencia lenne, akkor mindenkit meghívnék. Azok az emberek nagyon hiányoznak. Miskolc meg azért hiányzik, mert amikor odamegyek, bármelyik utcáját fölismerem, ott nőtem fel. Ott voltam negyedikig. Minket még leengedtek az utcára kulccsal a nyakunkban, és elég volt este hazamenni. Én mindig miskolcinak fogom magam tartani, de most már Kecskeméthez is nagyon kötődöm. Hatvan pedig az ismerősök miatt hiányzik nagyon. Nem igazán sikerült megismernem, de az ottaniak valamiért nem vágnak el onnan. Viszont aki megtapasztalta, hogy van más, az meg nem nagyon vágyik vissza. Miskolcon volt villamos meg minden, amikor pedig elkerültem Hatvanba, ezek megszűntek számomra, ezért sajnos nem tudtam megszeretni. Kecskeméten teljesen megtaláltam a számításomat, ezért szeretek itt lenni. Már háromszor költöztünk a városon belül, de még mindig nem ismerem eléggé. A Batthyány utcából a Széchenyi körútra költöztünk, mert ott találtunk olyan lakást, ahol kényelmesen elfértünk. Aztán pedig az uszoda közelében kerestünk, és találtunk is másikat. A gyerekek idővel felnőnek és továbblépnek.

Néztem egy filmet, hogy az amerikaiak ráteszik a faházaikat a teherautóra, és áttelepítik akár száz mérföldön túlra. Megmosolyogja az ember, hogy ilyen hülyeséget, de miért ne? Ezt mi nem tudjuk megtenni, mert téglaházakban lakunk, és azt nem hagyja ott az ember. Menne, de nem hagyja ott. Lehet, hogy el sem tudná adni, mert nem kellene senkinek. Azonban ha albertletben laksz, könnyebben válthatsz. Németországban is az a jellemző, hogy nem nagyon van az embereknek tulajdona. Tudatosan, inkább a nyugdíjhoz közel vesznek saját házat. Nálunk meg pont az ellenkezője a jellemző. Mindenki próbál befektetni, vásárolni. Valahogy ez engem soha nem vonzott. Szeretnék fűvet nyírni, szépen felpockolni a fát egymás tetejére, portát rendezgetni. De tudom,

hogy rengeteg idő elmegy velem, én meg nem akarom, hogy most, negyvenévesen hazajövök a munkából és akkor menjek ki a kertbe. Majd ötvenen túl, amikor szívesebben csinálja az ember. Hazamegy, és akkor bont egy-két doboz sört vagy áthívja a haverját. Most nem otthon kéne ülni. Most ha tehetjük, megyünk a gyerekekkel jobbra-balra, játszótér, meg ugye a szülők.

– *A feleséged is a Mercedesnél képzeled el a jövőjét?*

– Még nem tudjuk. Ő is jó pozícióban volt a Boschnál, hibaelemzőként. Az ő szakmája keresett volt, és nagyon sok képzésen vett részt cégen belül. Lehet, hogy nem a Mercshez jönne, mert mivel én három műszakos vagyok, el kellene egymástól forognunk, és ebben az esetben szinte nem is tudnánk találkozni. De hát majd meglátjuk, hogy hol talál, meg hogy egyáltalán szükség lesz-e rá. Valamikor örül, hogy nem kell dolgoznia, mert jó ez így, csak nagyon meg kell dolgozni érte a másik félnek. Ha nincs ilyen pozícióban az ember, azaz ha a soron dolgoznék, és úgy lenne három gyerekem, akkor a feleségemnek is muszáj volna dolgoznia. Amit csinálunk, az most egy minimális szint, ki vagyunk számolva az utolsó percig. Viszont van életbiztosításunk, hogy ha valamelyikünkkel történik valami, ne legyen az, hogy nem gondoltunk erre. Ez most egy érvágás, de ha 15 év múlva lejár, akkor kapunk vissza annyit, amiből tudunk venni egy telket vagy egy házat például Balatonfenyvesen. Az anyagi biztonságra törekszünk, de inkább befektetjük, hogy majd legyen. Most a gyerekek miatt fontos minden, igazából magunkra nem is nagyon jut, de nem is foglalkozunk vele. Jó lenne azonban majd olyan anyagi biztonságra szert tenni, hogy ha már tehetetlenek leszünk, és nem nagyon tudjuk majd magunkat ellátni, bekerülhessünk egy nyugdíjas otthonba. Tudom, hogy az emberek ódzkodnak tőle, de legalább ott a gondjukat viselik. Nincs az, hogy majd a fiamnak vagy a lányaimnak kell valahonnan hazajönni, hogy az anyját vagy az apját ellássa. Ha ezt nem most tervezed, akkor mikor? Ez is olyan, hogy hamar el kellene kezdeni, mert most még kis összegeket félre tudnál tenni, de később, ha már nincs rá pénz, nem tudod megcsinálni. Ez Magyarországon nagyon nem divat, nem gondolkodnak ilyenén.

– *Változott-e az otthon maradtak szemében a ti megítélésetek, tehát mi volt a véleményük?*

– Az irigység szerintem nem volt tudatos. Amikor az ember nem mer váltani és látja, hogy valaki elmegy, próbálja magát nyugtatni, hogy biztos nem fog neki sikerülni. Tehát ilyen volt. Az én korosztályom, akikkel összejártunk, és olyan dolgokról beszélgettünk, hogy hova tart az irány, az a fajta réteg volt, akik készültek arra, hogy valami újba kezdjenek, mert különben húsz év múlva is itt fogunk ülni, és akkor nem lesz semmi.

– *Itt Kecskeméten tartottad a kapcsolatot olyanokkal, akik onnan jöttek el?*

– Sokáig igen, de sokszor erőltetettnek tűnt. Én tudtam, hogy azért kellett volna találkozni, mert ők se találtak úgy senkit és ez a direkt találkozás soha nem olyan jó. A közeli barátokkal ez más, velük gyakrabban összejártunk.

– *Vannak-e olyan munkatársaid, akik szintén messziről járnak vagy jöttek Kecskemétre?*

– Igen. Aki albérletben lakik, és nem a családjával, az általában a hétvégén hazamegy. A környező falvakból is jöttek sokan, aztán Zala megyéből és a környékéről, onnan vannak konkrét kollégáim is. Pest az egyértelmű, mert a pestiek minden irányba tudnak menni. Van miskolci is, de sokan járnak be például Szegedről. Igazából nagyon sok utazóközön-ség van. Sokan csinálják úgy, hogy befektetnek, és autót váltanak, majd kilencszemélye-

sekkel hozzák a csoportot. Az egyik probléma pont az, hogy nagyon sok utazóközösség van, ami jó dolog ugyan, de a munkahely szempontjából rugalmatlan. Ha utazóközösséggel jársz, nem mindegy, hogy melyik műszakban vagy. Nyilvánvalóan jobb lenne itt lakni, de itt az infrastrukturális közlekedés még korántsem jó. Én tömegközlekedéssel járok, és ez nem mindig kényelmes. Nagykőrösről is inkább jönnek többen együtt kocsival, mert a buszközlekedés az olyan, amilyen. Ez is érdekes, mert azt mondják nekünk bent a munkahelyen, hogy hát van rajta hely. Oké, csak ez nem egy általános utazás. Te munkába jössz, és még próbálsz nem rákoncentrálni az egészre, valamivel el akarod terelni a figyelmedet, zenét hallgatsz, és így utazni tömegnyomorban... vagy hulla fáradt vagy, és úgy utazol. Amikor hajnalban jön haza az egyik helyi járat és akkor felszállsz te, mint civil, és meglátsz ötven embert lehajtott fejjel, az olyan, mintha valami vegyi támadás történt volna. Tényleg furcsa, mindenkinek lóg a feje. Fáradtak az emberek. A városnak is jó volna, ha minél többen ide tudnának költözni, de drágák az albérletek. Ezért nagyon sok jelenleg a peremvárosi. A cégnek van letelepedési támogatása, ami mostanra már elég komoly összeg lett. Ha tudod igazolni, hogy valahonnan költöztél valahova, akkor kapsz egy alapösszeget, több százezer forintot. Kapsz a feleséged után, meg kapsz a gyerek után is. Ez egy egyszeri, vissza nem térítendő támogatás. De még továbbra sincsen például albérlettámogatás. Próbál a cég minél több embert felszívni, ilyen szempontból tők mindegy, hogy honnan jön. Nyilvánvalóan nem mindegy a dolgozóknak, hogy mennyire kipihenten érkeznek, vagy mennyire tudnak koncentrálni a munkájukra. Sok Romániából érkező munkatársam is van. Ismerek olyan kollégákat, akik évente háromszor, négyszer utaznak haza, a határon túlra.

– *A családjuk még ott van?*

– A szülők igen, de túlnyomó részük már itt ment férjhez vagy nősült meg. Tehát sokan ideköltöznének, és nem is mindig az anyagi korlát a probléma, hanem az, hogy mit csináljon azzal, amije otthon maradt. Nem tudja eladni. Nekem is van olyan kollégám, aki szeretne bejönni panelba, mert már elege van abból, hogy munka után még a háztáji is várja. Igazából csak azért csinálják, hogy fennmaradjon, hogy ne menjen tönkre. Ez a baj ezzel. Miközben az amerikai átviszi a másik városba a házat, a németek csak felbontják az albérletet. Ennek nálunk még nincs itt az ideje. Arra sincs nagyon lehetőséged, hogy többemagaddal összeköltözz egy albérletbe, mert ott olyan tulajdonost kellene találni, aki ebbe belemegy. Ez még nálunk nem annyira divat, és drága is. Mi is azért vettünk lakást, mert drága volt az albérlet. Ha én kedvező áron tudtam volna továbbra is bérelni, nekem eszem ágában se jutott volna lakást venni.

„Nem ítélnék el minket, elfogadják az érveinket.”⁶

– Mikor költöztetek Kecskemétre, és miért döntöttetek úgy, hogy eljöttök Makóról?

– Makón egy multinál dolgoztunk a párommal több mint tíz évig. Ő tizenötöt, én tizenhárom évet húztam le. 2010 szeptemberében jött el a férjem ide, Kecskemétre a Mercedesbe. Én fél év múlva, 2011 márciusában jöttem el ugyanúgy a Mercedeshez, addig csak hétvégeként találkoztunk. Tehát a Mercedes miatt jöttünk át tulajdonképpen. A gazdasági válság után a munkahelyünk is megsüllyedt egy kicsit, nagyon sok embert küldtek el, nagy volt a munkanélküliség, a reménytelenség, és úgy láttuk, hogy az ország azon része annyira munkanélküli rész, hogy valamikor muszáj lesz lépniük. A Mercedes jó lehetőség volt.

– Inkább választottátok azt, hogy idő előtt eljöttök, mint hogy megvárjátok, hogy munkanélküliek legyetek. Miért éppen Kecskemétre költöztetek?

– Igazából az ország többi területén is megpróbált munkát keresni a férjem, de éppen a gazdasági válság miatt nehéz volt. Egy meglévő multicéghez, vagy akár kisebb vállalkozáshoz nagyon nehéz volt bejutni. A Mercedes akkor egy épülő gyár volt, és nagy erővel kereste a munkaerőt, így esélyesnek láttuk magunkat. Ezért jött Kecskemét.

– Abban az első időszakban, amikor csak hétvégeken járt haza a férjed, ő hol lakott?

– Albérletben. 2010 nyarán többször voltunk itt albérletet keresni, lefoglalni, elintézni ezeket a dolgokat, hogy szeptember 1-jétől legyen neki hol lakni. Akkor még kevesen jártak ide a céghez, és a napi bejárás, ingázás nem volt adott, nem volt lehetőség rá. Egy autónk volt, ami kellett nekem a gyerekek miatt, úgyhogy úgy döntöttünk, hogy albérletet keresünk, és hétvégén hazajön tömegközlekedéssel.

– Ő egyedül bérelt lakást?

– Egyedül, mert számítottunk arra, hogy engem is felvesznek és jövünk mindannyian. Ez be is igazolódott. 2011. március 1-jétől dolgozom én is itt, és akkor már gyerekekkel jöttem. Novemberig albérletben laktunk, majd novemberben vettünk itt, Kecskeméten egy családi házat.

– Ti ezt a munkahelyet annyira biztosnak láttátok, hogy akkor itt új életet kezdtetek?

– Igazából nagyon-nagyon drágák az albérletek, mi akkor a páromnak egy 50 m²-es lakást béreltünk, ami négyünknek kicsi volt. Gondolkoztunk azon, hogy egy nagyobb albérletet keresünk, de nagyon drága volt, 100–150 ezer havi díjban beszéltek, hogyha lett volna még egy kis udvar is az autónak. Ezért inkább úgy döntöttünk, hogy veszünk egy házat. Hitelt kellett felvenni, de az albérlet árát most belerakjuk a hitelbe, és a miénk. Ezért döntöttünk úgy, hogy végleg maradunk. Egyelőre jó megoldásnak tűnik.

– Az a biztonság, amire törekedtetek, megvalósult az áttelepedéssel?

– Akkor ott a mi állásunk nem forgott veszélyben, nem tudtuk, hogy mikor mondják azt, ha egyáltalán, hogy vége, mert lehet, hogy minket nem is küldtek volna el. Itt sem mondom, hogy biztosabb a helyzet, mert nagyon sok probléma van a munkahely terén, munkavállaló-munkáltató kapcsolata nem annyira kiegyensúlyozott, mint ahogy kívülről

⁶ Az interjúalany (1978) az MBMH dolgozója, férjével és két iskoláskorú lányával költözött Makóról Kecskemétre.

látszik. Hát, egyelőre itt vagyunk, nem érezzük annak a veszélyét, hogy elküldenének, aztán majd kiderül.

– *Gondoltok-e visszaköltözésre, vagy ha valami miatt váltanátok, akkor vissza Makóra vagy másfelé mennétek?*

– Makót nagyon-nagyon szeretem, tényleg, de az a baj, hogy Makó, Szeged, Vásárhely környékén nincs sok munkalehetőség. Az elsődleges szempont a munkahely, ezért nem tudom azt mondani, hogy igen, visszamegyek, mert tudom azt, hogy nem fogok hosszú távú munkahelyet találni. Akkor már inkább Pest környéke, Győr környéke, vagy akár itt, az ország közepén is, de ott Csongrád megyében nem sok esély van.

– *Az otthoniak, a makóiak, hogyan fogadták a döntéseket, hogy eljöttök?*

– Nem örültek, és nehéz volt a családnak feldolgozni, de igazából nem volt nagy törés. Inkább a barátok azok, akiknek az volt. Velük a mai napig is tartom a kapcsolatot, hol ők jönnek, hol mi megyünk hozzájuk. Ők jobban megsínylették ezt, mint a család.

– *Milyen sűrűn mentek haza, milyen sűrű ez a kapcsolat?*

– Eleinte sűrűbb volt, azért havonta igyekeztünk hazajárni, de az utóbbi egy-két évben ez nagyon megritkult. Van úgy, hogy kettő-három hónap vagy inkább csak ünnepek, attól függ, hogy jön ki a lépés.

– *Mi lehet ennek az oka?*

– Egyrészt az, hogy sok itt is a munka, most már nekünk is saját házuk van, nekünk is csak hétvégén van saját magunkra időnk. Nagyon fárasztó hazautazni, sokba is kerül. Sajnos az útiköltséget nem téríti a cég, és igazából mi már itt kialakítottunk egy olyan életet, ami a miénk. Tehát ha mindig hazamegyünk, akkor nem fogunk itt sem boldogulni. A család hála istennek nincs egyedül otthon, és ők is bármikor jöhetnek. Itt, ha nálunk baráti társaság van, akkor azok jellemzően a makói barátaink. Nehéz egy baráti kört kialakítani, ha itt sem vagyunk. Ezért is próbálunk meg itt maradni, egy kicsit sétálni a főtéren, amikor vannak a bornapok vagy a pálinkahétvégék.

– *A beilleszkedéseted mennyire segítette a munkahely, a munkatársak?*

– A munkahely az tipikusan olyan, hogy bemész, dolgozol. Nem igazán nyit senki a másik felé. A stressz és a nyomás miatt az emberek nem nagyon szeretnek ismerkedni. Igazából valószínűleg ez is az oka annak, hogy mi sem ismerünk itt a városban senkit, nem tudjuk, hogy merre mozduljunk, merre induljunk el. Ez a város nekem kicsit zsúfolt Makóhoz képest, a közlekedés katasztrófa. Se indexelés, se túl sok tolerancia, az emberek én azt látom, úgy városszinten is, hogy sietnek, nyomás van rajtuk. Nekem ez egy kicsit frusztráló.

– *A férjednek hogy sikerült a beilleszkedés, ő is hasonló cipőben van ugyanannál a cégnél. Neki vannak közelebbi kapcsolatai a munkahelyén?*

– Nincsenek neki sem, sőt neki még annyival rosszabb, hogy azt hiszem, talán egy vagy két munkatársa kecskeméti, mindenki más máshonnan jött. Elég nehéz is volt, amikor tanácsot kértünk, iskola, orvos, ilyen-olyan ügyben, mert nem tudott senki semmit.

– *Összejártok a munkatársakkal a munkaidőn túl?*

– Nem. Lehet, hogy nekünk is szervezni vagy nyitni kéne, de láttam egy-két kollégának a próbálkozását, de egy tíz-tizenöt fős társaságból egy ember próbálkozik, még talán kettő elmenne, de az összes többi tartózkodik, így nehéz bármit is kialakítani.

– *A munkatársakkal tehát nem alakult ki baráti kapcsolat. A gyerekeken keresztül szereztek-e új ismerősöket?*

– Nem nagyon, mert van egy-két olyan osztálytársa a kisebb meg a nagyobb lányomnak is, akikkel néha elmennek egymáshoz, de ott is el vannak veszve a szülők. Amikor úgy adódik, olyan a helyzet, akkor szívesen látnak minket, mi is szívesen látjuk őket, de igazából csak a gyerekeket hozzák el, ők meg mennek tovább. Hiába volt úgy, hogy mondtam egy anyukának, hogy gyere be, iszunk egy kávét, a gyerekek eljászanak, beszélgetünk, jaj, nem-nem, most tök jó, el tudják intézni a dolgaikat, mert nincsenek otthon a gyerekek. Úgyhogy tényleg azt látom, hogy mindenki rohan és mindenki elfoglalt. Nem csak nekünk, másnak sincs ideje ismerkedni.

– *A főtéri programok azért is lehetnek érdekesek, mert azok társasági élményt jelenthetnek.*

– Igen. Kimegyünk, eszünk valamit, a gyerekek lecsúsznak a kilométerkőnél, futnak egy kört, kicsit kikapcsolódnak.

– *Mióta átjöttetek Kecskemétre, azóta hogyan alakult az életszínvonalatok? Történt-e a bevételek felhasználásában változás?*

– Sajnos azt kell, hogy mondjam, hogy kevesebb jut, tehát mi itt rosszabbul élünk, mint otthon. Egyrészt betudható valószínűleg a hitelnek is, de másrészt itt azért, én úgy gondolom, picit drágább az élet, mint otthon, és azért ugyanabból a pénzből nehezebb kijönni.

– *Szerinted azok, akik Makóról benneteket ismernek, hogyan ítélik meg a ti helyzeteteket? Irigykednek esetleg?*

– Nem, irigykedve sosem néztek ránk, ők olyan barátok, akik tényleg barátok. Mindenben támogattak, sőt költözködéskor kaptunk is segítséget. Például teherautót is, fuvarozót is, nagyon-nagyon segítőkészek voltak. Nem ítélnék el minket, elfogadják az érveinket, viszont azt látom, hogy annak nagyon örülnek, hogy próbáljuk a kapcsolatot fenntartani. Nem gondolják, hogy jobban vagy rosszabbul élünk, én azt gondolom, hogy tudják a helyzetünket.

– *Mi az, ami hiányzik neked otthonról, Makóról?*

– A makói város nyugalma hiányzik. Hiányzik az, hogy itt nem igazán vannak bicikliutak, itt nem tudok elmenni sehova biciklivel. Makón sokat bicikliztem, sokkal többet mozogtam. Hiányzik természetesen a család, a barátok, mert azért csak ritkábban látom őket. Úgy más..., úgy az egész légkör teljesen más. Nem mondom, hogy ez annyira rossz, mert nem, de azért ezek hiányoznak.

– *Ezt úgy kell egy kicsit elképzelnem, hogy amíg Makón éltetek, nyitottabbak voltatok a környezet, a barátok, család felé. Kecskeméten jobban a szoros család vagytok együtt, így négyen?*

– Igen. Makón sokkal több a távoli ismerős, akit az ember valahonnan ismer, így az emberek barátságosabbak vagy csak barátságosabbnak tűnnek. Egy példa: amikor ideköltöztem, engem nagyon meglepett, hogy bementem egy élelmiszerboltba, köszöntem, és ahelyett, hogy mosolyogtak volna, kedvesen kiszolgáltak volna, rám förmedtek, hogy mit akarok. Az ilyen dolgok rosszul estek. Persze van kivétel, mert van kivétel, de Makón soha nem tapasztaltam ezt, bárhova mentem, mindig kedvesek voltak, mindig segítettek. Makón még működik a „lengyelpiac”, amit nagyon szeretek. Felpattanok a biciklire, kimegyek és minden megvan a zöldségtől a cipőig, és utána el lehet tölteni az időt szépen, mint egy plázában. Itt például ez is hiányzik. Az embereket nem tartom annyira kedvesnek és közvetlennek, mint otthon.

– *Ismersz-e vagy tartotok-e kapcsolatot olyanokkal, akik ugyancsak ideköltöztek Kecskemétre, tehát nem kecskemétiakkal, hanem akik hasonló cipőben járnak, mint ti?*

– Nem. Sok embert ismerek, tudom, hogy ingázik, de a magánéletben nem tartjuk a kapcsolatot.

– *A cég támogatja-e valahogy az ideköltözést, vagy korábban mondjuk a bejárást, kaptatok-e támogatást?*

– Bruttó kilenc forint benzinpénzt kilométerenként, meg azt hiszem, hogy körülbelül kétszázezer forint vissza nem térítendő, ideköltözési támogatást. Ami természetesen jó pénz, de ha belegondolsz, nem sokat segít rajtad. Mert két-három hónap alatt albérletre el is megy.

– *Más makóiakkal tartjátok-e itt a kapcsolatot?*

– Ez érdekes történet, mert több kollégával is együtt dolgoztam az előző munkahelyemen, tehát őket onnan ismerem. De ők ingáznak, még kevésbé tudják, hogy itt, ebben a városban mi zajlik, mi nem. Nagyon sokan jöttek át Makó, Szeged környékéről ide, akiket ismerek. Szegedről is vannak ingázók, meg van olyan, aki Szeged alól jött át, és most itt építkezik.

– *Hogyan lehet olyan távolról ingázni?*

– Úgy szokták csinálni, hogy négy-ötven jönnek együtt, egyik héten az egyik jön saját kocsival, a másik héten a másik. Én biztos, hogy nem tudnék ingázni, nekem ez fárasztó lenne. Minimum két óra hossza naponta az ingázás.

– *Még az életszínvonal felől kérdeznék. Nyilván volt elképzelések arról, hogy milyen életszínvonalat szeretnétek elérni, és ebben az elképzelésben a kecskeméti ideköltözés is szerepet játszott. Volt-e valami eltérés vagy változtattatok-e ezeken az elképzelésen?*

– Igazából első körben azt gondoltuk, hogy azt a színvonalat, ami nekünk Makón volt, azt mindenféleképpen meg kellene tartani. A jövőre nézve azt gondoltam, hogy azért itt erősebb iskolák vannak, a tanulás, a fejlődési lehetőség a gyerekek számára jobb lehet. Hát most már nem tudom, hogy ez így van-e. Eléggé furcsán érzem magam emiatt. Anyagilag, mint mondtam, nem kerültünk jobb helyzetbe, úgyhogy az életszínvonalunk, nem mondom, hogy nőtt, de azt se nagyon, hogy maradt azon a színvonalon... Tehát mindenféleképp igyekszünk, földadni nem fogjuk, bízom benne, hogy lesz jobb. Ez nyilván nem csak a várostól függ, hanem sok minden függvénye. Próbálkozunk.

– *Az értékrendetek, az, hogy mit tartotok fontosnak vagy kevésbé fontosnak, változott-e ezzel a költözéssel?*

– Az első az, hogy együtt. Egészség, boldogság. Természetesen a pénz is fontos, mert hazudik mindenki, aki azt mondja, hogy nem, mert csak abból tud megélni az ember. De igazából nem az a legfontosabb, hogy mindent félredobva nekünk millióink legyenek.